

S. Freud:

„[...]a kultúra egésze az ösztönökről való lemondásra épül, és minden egyes egyénnek gyermekkorától megéréséig a saját személyében is meg kell ismételnie az emberiség fejlődésének útját az értelmes lemondásig.”

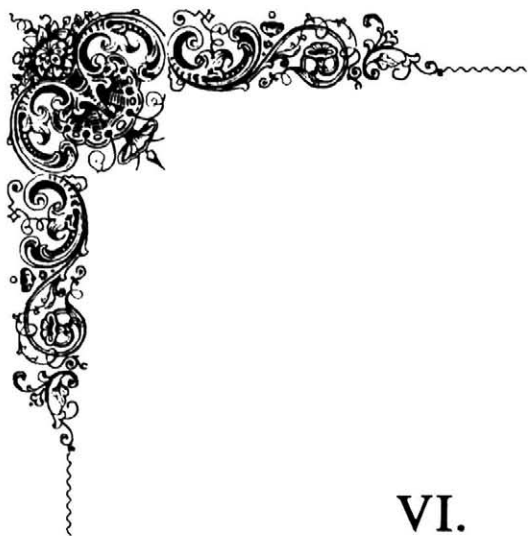
VI. MEGKAPASZKODÁS ÉS ELSZAKADÁS

Nővérek továbbképzése Csongrád megyében

Szeged – Hódmezővásárhely

1995

VI.
Megkapaszkodás és elszakadás

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Írta:

Szenti Tibor
egészségnevelő

247210

Lektorálta:
Dr. Mozsgay Géza
pszichiáter szakorvos, Kaposvár

Szerkesztette:
Földesi Ferenc

A sorozat gondozója:
Dr. Gulácsy Éva
pedagógus-pszichológus
Cs. M. ÁNTSZ, Szeged

Kiadta: az Erzsébet kórház, Hódmezővásárhely
az Állami Tisztiorvosi Szolgálat Csongrád Megyei Intézete (Szeged)
támogatásával 1995-ben

© Szent Tibor

Példányszám: 3000.
Terjedelem: 4,5/A5 ív

Fényszedés: **ERZSÉBET** – Putnoki Renáta és Szent Tibor
A nyomdai munkálatok: az önkormányzat VERZÁL Nyomdájában,
Hódmezővásárhelyen készültek.

A fotókat a szerző készítette a hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórházban, az érintettek hozzájárulásával; a szegedi Vadasparkban Egyházi István igazgató engedélyével; a luxori templomban, Tiszaladányban, Hódmezővásárhelyen; illetve a régészeti leletek reprodukálásával.

A borítón: FÖLKNÉ CSUKA KLÁRA rajza látható.

JC 23.104

1997

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
1. Nővérek vallomásai.....	6
1.1. Az 1994–95-ös évfolyam „A” osztályosai írták	6
1.2. Dolgozó nővérek 1993–94-ben írták.....	10
1.3. Gondolatok a dolgozatokról	17
2. A faősanya	20
2.1. A bábu	21
2.2. A tűz	26
3. A megkapaszkodási ösztön.....	27
3.1. A főemlősöknél.....	27
3.2. A csecsemő megkapaszkodása.....	30
3.3. Az egészséges felnőtt megkapaszkodása.....	34
4. Az elszakadás.....	38
4.1. Az elszakadási folyamat szakaszai.....	43
5. „Bőrápolásos szolgálat”	48
6. A modern ember elszakadása	54
7. Az „elvetettség”	55
8. Az elszakadás sokfélesége	58
9. Az ápolók elszakadása.....	71
10. Az ápolók megkapaszkodása	74
11. A beteg elszakadása.....	76
11.1. A végső elszakadás: a halál és a gyász.....	79
12. A beteg megkapaszkodása	81
Irodalom	88

ELŐSZÓ

Az ember életében az *elszakadás* és a *megkapaszkodás* egy végtelenül húzódnó láncolat, amely nem ér véget a csecsemőkorban. Évmilliókkal ezelőtt elődeink ösztöneivé vált, és fajspecifikus **imprintingként**, mint „fémbe a sav” belemarta, belevészte magát. Ezért van az, hogy fizikai megjelenései mindig azonos körülmények között jönnek létre, mint pl. a Moro-reflex, de a lelki kötődések és elszakadások átélése függ a személyiségtől és az adott körülményektől. Ez utóbbiak azonban árnyalati különbségek, amelyek mindig az általuk kiváltott reakciók tükrében észlelhetők és különíthetők el jól, ugyanakkor fő lelki vonulataiban ezek is valamennyi embernél *egyformán* zajlanak le. Mindattól, amibe megkapaszkodtunk, el is szakadhatunk.

Arra vonatkozóan, hogy az egyéni élet már a megkezdése előtt is elszakadással kezdődik, gondoljunk arra, hogy a közösüléskor a mag elszakad a férfitől. Az érett pete a petefészektől. A megtermékenyítés után a zigóta újabb helyen kapaszkodik meg, a méh falában, ahol fejlődni és növekedni kezd.

Az érett **foetus** a szüléskor elszakad az anya testétől és „beleszületik” egy „ellenséges, kínokkal teli” világba, ahol az anya szeretetet sugárzó testébe kapaszkodik. Az édesanya idővel nem szoptatja tovább, hanem elválasztja. Ez a csecsemő életében újabb elszakadás. A világgal való ismeretség során, életkorokhoz kötve, nagy vonalakban a pedagógia és pszichológia így jellemzi a megkapaszkodást és elszakadást: „szoríts magadhoz, tégy le, engedj el.”

A szülőktől való elszakadás – tisztos polgárcsaládok esetében – csak jelképes. A nem „vad ember” a megházasodott gyermekeit nem löki el magától végleg, sőt ők, az új helyzetben is keresik a kapcsolatot és más szinten, de újra kapaszkodni próbálnak a szülőkhöz.

Minden pillanatunk elszakadás: a múlt időtől, és megkapaszkodás a jelenbe. A jövőtől sem elszakadni, sem belékapaszkodni nem tudunk. Az idő itt is, akár a halál esetében, számunkra a legnagyobb rejtély, amely a legszebb percektől is elszakít, hogy odadobja helyette az esetleg közömbös vagy ellenséges jelent.

Naponta, amikor munkahelyünkre megyünk vagy elutazunk, búcsúzunk az otthonunktól és megkapaszkodunk az új közösségbe vagy helybe. Mindez így megy egészen az utolsó átélt pillanatig, amikor már hiába kapaszkodunk az életbe, az múlttá válva lassan kicsúszik érzékelésünkből és végleg elszakadunk tőle. Ez a halál. De nem biztos, hogy ez a *dolgok vége*, az élet végső lényege. Aki hisz a túlvilágban, ebbe kapaszkodik és úgy véli, beleszületik egy másik világba, amely számára egyszer a végső megkapaszkodást hozhatja.

1. NŐVÉREK VALLOMÁSAI

Ezek a gondolatok a legtöbb emberben élnek, talán csak nem fogalmazódnak meg. Tanítási órákon a kislányokkal, illetve továbbképző tanfolyamok előadásain a végzett ápolókkal ezekről a kérdésekről évek óta beszélgetünk, majd névtelen dolgozatokban számolnak be arról, hogy ők hogyan élik át az elszakadásokat és a megkapaszkodásokat. Írásaikból egyenlő arányban nyolc-nyolc vallomást, illetve részletet íráshibáikkal együtt, a hitelük érdekében betűhíven mutatunk be. Korcsoportonként a ma vagy közelmúlt 16 éves egészségügyi szakközépiskolásoktól a felnőtt, gyakran évtizedek óta ápolóként dolgozó, idősebb nővérek vallomásáig igen árnyalt a témával kapcsolatos elbeszélések füzére.

Országos Széchényi Könyvtár

1.1. Az 1994–95-ös évfolyam „A” osztályosai írták

1. „Nekem elsősorban a legfontosabb lelkikapaszkodó a hit, melynek tárgyi jelképe a nyakamban lógó kereszt, melyre Jézus rá van feszítve. Fontos számomra a hit, mert erőt ad az élet igazságtalanságainak elviseléséhez. Ugyan is ehhez hit, töménytelen hit szükséges. Ez a lelkikapaszkodó fontos például mikor a templomba ülök ettől az ódon épülettől és a benne lakó Istentől mindig megnyugodom, a templomból mindig boldogan és hitemben megerősödve távozok.

Nagyon fontos kapaszkodó számomra még a mamám, aki[nek a] szeréfete nélkül már nem élnék. Nekem az élethez szükségem van szeretetre, engem szeretni kell s ezért is rámenősnek, terhesnek tarthatnak ismerőseim, de mivel engem szeretetre tanítottak, és egy ideig

szeretet nélkül éltem, hatalmas szeretet halmozódott fel bennem és abból mindenkinek adni szeretnék[...]"

*

2. „A megkapaszkodást a mai ember azon érti, hogy valamilyen kabalát hord magánál és azt hiszi, hogy az majd segít neki. Néhány esetben sikerül pl. megúszni egy fejeletet, ekkor a kabalát istenítik, de ha még sem sikerül, akkor az a egelső mondatuk, hogy

»Nincs Isten, mert ha volna, akkor nem engedte volna meg ezt.

«Vagy »Nem egy Isten van, mert egy Isten nem tud ennyi rossz dolgot ránk eresztani.«

Én mivel kereszténynek tartom magam, ezért én nemigen hiszek az ilyen kabala dolgokban, mert én tudom, ha én valamit megtanulok, azt vissza is tudom adni, ha nemis a legpontosabban, de mégis. Ha pl. nagy dolgozatot írunk, akkor mindenki hozza a kabaláját, idegeskedik, ilyenkor én nyugodt vagyok, esetleg magamban énekelek[...]

[...]az is igen nagy megnyugvást, megkapaszkodást jelent, ha táncolhatok, nagyon szeretek néptáncolni[...]"

*

3. „Szerintem minden embernek van egy olyan tárgya, amitől soha sem válna meg. Például egy kabala, gyűrű, nyaklánc, medál. Ma a szerelmesek körében nagyon elterjedt az olyan medál, ami egy szívet ábrázol, és ez a szív kettőbe vehető, és az egyik szívfél a fiú, a másik a lány nyakában van. Ilyenkor biztos mindig a szerelmére gondol. Általában ezek a tárgyak mindig valakihez vagy valamilyen eseményhez kapcsolódnak. Nekem is vannak ilyen tárgyaim, amitől soha nem válnék meg és csak akkor rakom le őket, ha muszáj. Az egyik egy arany gyűrű, amit a ballagásomra kaptam a szüleimtől, a másik egy bőr nyaklánc, amin egy kis kígyó van. Ha ez nincs a nyakamban, akkor úgy érzem, semmi nem sikerül. Ennek a nyakláncnak nincs különösebb története, éppen én vettem a piacon amit már több mint 1 éve hordok és nagyon szeretek. Otthon sok kabalám van, amit nem hordok magamnál, de ő hozzájuk is nagyon ragaszkodom. Például a volt barátom cigis papírja nőtt még a szívemhez, amit a mai napig őrzök.”

*

4. „[...]a kapaszkodás olyan fontos jelentőségű, hogy ha elmarad, akkor nem, vagy csak nagyon nehezen lehet bepótolni. Ha olyan emberekben csalódunk, akikbe meg tudunk kapaszkodni, akkor egy bizonytalanság lehet úrrá rajtunk. Ennek következtében nehezen tudunk majd újra beilleszkedni, és újra ennyire megbízni valakiben.

Egész életünk során szükségünk van arra, hogy kapaszkodhassunk, mert ez biztonságérzetet ad. Ha ez a biztonságérzet nincs meg bennünk, akkor elsodor az élet és soha nem lesz senkink, akiről azt mondhatnánk, hogy miatta van értelme megtenni valamit. Ennek kölcsönösnek kell hogy legyen, mert annak nincs értelme, hogy az egyik ember ragaszkodik a másikhoz, de a másik legszívesebben eltűnne az egyén életéből. Az ilyen kapcsolat úgyis csalódáshoz vezet.

A megkapaszkodás egy ösztön, ösztönszerűen kapaszkodunk minden lehetséges »cérnaszálba«, csak ne kelljen magányossá válnunk.”

*

5. „Az életünk során sok olyan megpróbáltatáson megyünk keresztül, amelyeket nem biztos, hogy egymagunk átvészélünk. Szükség van ez idő alatt egy olyan eszközre, tárgyra, illetve személyre, akik vagy amik támaszt tudnak nyújtani. Ilyen eset történt velem amikor anyukámat elkísértem a fogorvoshoz és ő fogta az én kezemet. Ha van egy olyan nap, amikor felelés következik, felveszem a kedvenc pulóveremet és reménykedem a jól sikerült felelésre. De ha nem sikerül akkor nem a pulóvert hibáztatom, hanem magamat. Kibálám nincs, de mindig nálam van a két db négylevelű lóherém.

Óvodába emlékszem, hogy volt egy jóbarátom és mind a ketőnknek volt egy bizsu karika gyűrűje. Ez a gyűrű jelképezte az összetartozásunkat. Amikor egyszer az óvoda társunk elvette, ő megharagudott. Azt hitte, hogy elvesztettem, pedig nem. Másnapra meglett és újra együtt játszottunk.

Furcsa dolognak tartom, hogy a hatvanas évek előtt az volt a divat, hogy a táncosok egymás kezét fogva táncolták az angol keringőt vagy a polkát. Most ha elmegy az ember a discoba azt látja, hogy a két partner az egyik a terem egyik, a másik a terem másik részében ugrál. Egyáltalán nem érzékelhetik az összetartozásukat.”

*

6. „Ha problémáim adódnak, akkor támaszkodhatok, kapaszkodhatok a szüleimbe, barátomba stb. Tárgyakba is kapaszkodhatok, de az egészen más. A szüleimbe lelkileg kapaszkodhatok[...]

[...]Ha egy fiúval táncolok, akkor általában a szituációtól függ, és az ismeretségtől, hogy hol fogom. Az nagyon jó, amikor odabújhatok valakihez, az a valaki megért, egyetért velem. Ő is megosztja velem az ő problémáját. De sajnos az ilyesmi általában nem sűrűn fordul elő életünk során. Ezt általában csak a mozivásznakon és a tv-ben láthatjuk.”

*

7. „[...]Az ember megkapaszkodik pl.: félelmében.

Velem ilyen először, ami bennem nagyon megmaradt, általános iskola 2. osztályában történt, mikor életemben először mentem fogorvoshoz. Mikor beléptem, recsegett a kezem a lábam. Mikor a székbe beültem, egyből megmarkoltam a karfát, és annyira szorítottam, hogy mire a doktornő megnézte a fogaimat (csak megnézte, nem csinált velük semmit), az ujjaim görcsbe álltak, és alig bírtam a karfát elengedni. Ugyan ez az érzésem volt, mikor a kresszvizsgát írtam. Beszóltatták az előttem lévőket, és tudtam, hogy ezután én következek. Azon vettem magam észre, hogy a gyűrűm már szinte vágta a kezem, annyira erősen csavargattam, forgattam az ujjamon.”

*

8. „Ahogy az első perceit élő kis újszülött emberke belecsimpaszkodik anyjába, úgy kap a felnőtt a barátok után. próbál még kamaszként beilleszkedni a felnőttek világába. Ha ebben hibák csúsznak és a társai nem segítenek, csak tétlenül bámulják küszködéseit, csak ártanak neki. Pedig lehet, hogy egy neki nyújtott szalmaszál is megmenthetné a vízbefúlástól. De, az emberek mind jobban közönyösek lesznek, csak önös érdekeiket látják maguk előtt. Aki nem tud beilleszkedni, az lehet, hogy emberkerülővé vagy magányossá válik[...]

*

1.2. Dolgozó nővérek 1993–94-ben írták

5 éve nővéreként dolgozik

9. „[...]Fontos, hogy az anya mindig gyermeke mellett álljon, forduljon feléje szeretettel (szeretetre szeretet a válasz), hogy gyermeke belé tudjon kapaszkodni, ha bármilyen trauma éri. Pl. az első közösségbe való beadása: bölcsőde, óvoda.

Én például mindig anyás voltam, és amikor bölcsődébe kezdem járni, óriási cirkuszokat, hisztiket, sírásokat csaptam, mert nem akartam, hogy anyu otthagyon egyedül a bölcsiben. Csak akkor nyugodtam meg, amikor a gondozónők adtak egy játéktelefont, hogy ezen keresztül bármikor beszélhetek vele; és ez nekem egy biztonságérzetet adott.

A beteg ember is egy nagy elszakadási traumát él át, hiszen betegsége folytán kiszakad a családjából, mely eddig a megkapaszkodást jelentette a számára.

Elszakad munkahelyétől, barátaitól, és kétségek gyötrik, hogy talál-e magának olyan gyógyító közösséget, vagy egy arcot a sok közül, akiben megkapaszkodhat.

A lélek is átkaroló mozdulatot végez (kapaszkodni akar) és ezt a mozdulatot nekünk kell idejében észrevenni, vagy ezt a lépést elsőként megtennünk.”

*

5 éve nővéreként dolgozik

10. „Minden ember életében van elszakadás és megkapaszkodás. Pontosan nem tudom, hogy ezt én hányszor éltem át.

Az első elszakadás a családtól, amire emlékszem, az volt, amikor még elég kicsi koromba kórházba kerültem. Tudom, hogy nagyon sírtam, kapaszkodtam szüleimbe, de a nővérek kedves szavára, mozdulataira teljesen megnyugodtam. Játsoztak velem, masnit kötöttek a hajamba. Különösen egy idősebb nővérhez ragaszkodtam, akinek már a jelenléte megnyugtató.

A következő elszakadás, amikor a bölcsődéből az óvodába kerültem. Itt a barátnőmtől szakadtam el. Megkapaszkodást egy új

barátság, és az óvónők adták. Közben a nagyszüleim is elköltöztek tőlünk. Ez az elszakadás számomra nagyon rossz volt. Ekkor mindig a hét végét vártam, mikor mentünk látogatóba.

A nagy elszakadás a megszokott élettől, mikor az óvodából iskolába kerültem. Minden barátnőm, barátom más-más iskolába került. Itt a megkapaszkodást egy idősebb szomszéd lány biztosította, aki minden nap elkísért az iskolába, egészen az osztályig.

Tanulmányaimat egy másik városban folytattam. Itt is ismerőseimbe kapaszkodtam, akik mellett biztonságba éreztem magam. Így volt ez a munkahelyemen is.

Az elszakadás és megkapaszkodás a személyeken kívül a tárgyakra és állatokra is kiterjed. Egy-egy kedves tárgy vagy állat elvesztése hosszú ideig tartó hiányérzetet kelt bennem.”

*

11 éve nővérként dolgozik

11. „Az első elszakadás akkor történik, amikor megszületünk. Később az életünk több elszakadásból és megkapaszkodásból tevődik össze.

Szüleim elválásakor elszakadtam a családi élettől, ugyanakkor megkapaszkodtam az új családba. Később óvodába kellett járni, így a szülői melegséget otthagytam, tehát megint csak elszakadtam, de viszont a szülőkhöz kapaszkodtam. Természetesen az óvoda után következett az iskola. Talán legnehezebb mégis az volt, amikor az általános iskolából elballagtam. Otthagyva a megszokott környezetet.

14 évesen idegen városban, ismeretlen emberek között kezdtem el dolgozni. Számomra akkor csak egy megkapaszkodási mód volt, a kitarás. Sajnos nem állt mellettem senki sem, akibe meg tudtam volna kapaszkodni. Később megismertem őt, akire a mai napig számíthatok, bármikor megkapaszkodhatok.

Szerintem a legfájdalmasabb elszakadás az, amikor valaki, akit szerettünk meghal.

Úgy érzem az elszakadás mellett, mindig van egy kicsi szál, amin megkapaszkodunk.”

*

12. „Az ember életével szorosan együtt jár a megkapaszkodás. Ez kezdődik a születés pillanatában. Pár éve már, hogy mikor megszületik az újszülött, nem »ragadják el« azonnal az anyától, hanem az édesanya mellkasára fektetik. Az a tapasztalat, hogy az újszülöttek nem sírnak, megnyugszanak és szépen nyugodtan lélegeznek. Az első szoptatás biztonságot ad és így könnyebb a babának a külvilághoz való alkalmazkodás.

Egy példát is szeretnék leírni az én életemből. Kisfiam koraszülött volt (32. hétre született). Éretlen volt, és 6 naponan újra kellett élesteni. Szonda, infúzió, injectiók, gerinccsapolás... stb, stb.

Ami csak felléphet probléma, mind volt. Napokig élet-halál közt volt. Én annyira hittem benne, hogy meggyógyul, egészséges lesz. Amikor csak időm volt éjjel-nappal az inkubátor mellett ültem, kinyitottam az egyik kisablakot és simogattam, beszéltem hozzá. A sok-sok rossz mellett valami jó is történt. Ösztönösen cselekedtem. Ezt »megtehettem« (titokban), mert már akkor itt dolgoztam a kórháznál.

Kisfiam szépen leküzdötte a betegséget és nem hiszem, hogy egyedül csak a gyógyszerek segítettek.

Amerikai kutatások szerint bizonyították azt, hogy a koraszülötteknek magnóról lejátszzák az édesanya beszédét, műhangját és gyorsabban fejlődnek.

Több, mint 10 éves a kisfiam, szépen fejlődik, jól tanul, végten megbízható és őszinte. Tudja, hogy az életben a szüleire támaszkodat, ha bármi problémája van. Nagyon szeretjük és ezt tudja, érzi. Meg tud kapaszkodni.

A gyermeknevelésben nagy segítséget nyújtott számomra Thomas Gordon: PET című könyve. A megértő figyelemről szól. Mindenkinek ajánlani szoktam, ha bármi nevelési gondja van, vagy ha nincs, akkor is.

Ugyanez a könyv segít megérteni mások problémáját. A betegség melletti munkámban is.

A beteg ember is elszakad környezetétől, a biztonságot adó családtól. Segíteni kell az alkalmazkodáshoz. Egy mosoly, egy kérdés, egy válasz – sokat segít mindig elmondani, hogy mi fog veled történni.

ni, és biztatni, hogy biztos meg fog gyógyulni. A hit nagyon sokat számít és a betegnek is éreznie kell, hogy őszintén beszélünk. Meg tudjon »kapaszkodni« bennünk.”

*

19 éve nővérként dolgozik

13. „Az elszakadás már születésünkkel megkezdődik, amely még csak ösztönös és nem tudatos. A második nagy elszakadás a szoptatás befejezésével van, amikor a csecsemőt elválasztják az anyatejtől. Egész kicsi gyermekkorban már a kisgyerek tudatosan észleli, ha a szülő elmegy és másra bízva a gyermek felügyeletét; a kisgyermek nagy része sírva fakad. Később óvodába, bölcsődébe illetve iskolába kerülve nagy megrázkódtatásban van része szülőnek – gyermeknek egyaránt. Annak idején én komoly lelki válságon mentem keresztül, amikor 7 évesen úttörőtáborba mentem, 2 hétre. A mai napig nehéz szívvel gondolok vissza és az üdülést egy cseppet sem élveztem, alig vártam, hogy leteljen az a két hét. Utána 10 éves koromban mentem nyaralni, de az már egészen más volt, örömmel vettem részt a sok-sok programban. A következő nagy elszakadás a férjhezmenetelem után volt, amikor 17 évesen egy idegen városba költöztünk 150 km-re, de itt volt kibe megkapaszkodnom, hisz itt volt a férjem. A későbbiekben még nagyon sokszor volt, hogy úgy éreztem, elvesztem magam alól a talajt, mert a férjem sokat volt távol. Amikor megszületett az első gyermekünk, már könnyebb volt, mivel nem maradtam egyedül, hisz itt volt a gyermekem. A bajt még tetézte, hogy teljesen új munkahelyre kerültem a kórházba, ahol a munka és a munkatársak is újak voltak. De sikerült olyan jól megkapaszkodnom, hogy 19 éve élek ebben a városban és egy azon munkahelyen. Itt Vásárhelyen már nemcsak megkapaszkodtam, hanem gyökeret is eresztettem, hisz itt már több évet leéltem mint a szülőfalumban. Itt vannak a barátaim, itt nőttek illetve nőnek fel a gyerekeim. Szeretem a várost, az itt élő embereket, a munkámat, a betegeimet és a kedves munkatársakat.

Én mivel 3 műszakban dolgozom nap, mint nap nehezebb az elszakadás. Naponta elhangzik a kérdés a legkisebb gyermekemtől: » - Miért mész dolgozni, úgy szeretnék veled lenni?! « Ilyenkor öszszefacsarodik a szívem és azt válaszolom »- Tudod nagyon várnak a

betegeim és most egy kicsit velük is törődöm, hogy meggyógyuljanak!«

Főleg hét végén nehéz az elszakadás, mert ilyenkor együtt van a család. Ugyanilyen nehéz műszak után a betegeket otthagyni, hisz ők is azt kérdezik » - mikor jön nővérke legközelebb? « És ennél nagyobb öröm nincs is, mert érzem, hogy szeretnek és hisznek bennem!

Remélem, még sokáig fogom gyakorolni ezt a szép és semmivel sem összehasonlítható hivatást, élvezni a betegek bizalmát, hitét, reménységét bennem!”

*

21 éve nővérként dolgozik

14. „Az élet folyamatában minden nap történik valami új, ennek folyamán sorozatosan megkapaszkodunk valamiben, történetesen ebben az újban és ezért sok esetben elszakadunk egy régitől. Ez a folyamat sorozatosan ismétlődik.

Természetesen ezeket a változásokat nem minden esetben önmagunk alakítjuk ki, hanem maga a környezetünk hatására jön létre. Ez nem minden esetben jó egy-egy egyénnek, ha a többségnek még jobb is. Én egy általam és a betegek által is elismert, jó kollektívában dolgozom. Munkánk során több újítást vezettünk be, ami szerintünk nekünk is és a betegeknek is jobb lett, de ez nem mindig idézett elő osztatlan sikert, főleg az idősebb egyedül álló betegek körében. Egyik nagyon szélsőséges példa erre, hogy mi a nagy betegforgalomra való tekintettel, bevezettük az időbeosztásra történő berendelést, mert sok esetben órát vagy órákat is kellett várni egy-egy bejutásra. Ennek az újításnak a betegek többsége nagyon örült, mert nem kellett félnapokat eltölteni a rendelőben, de voltak, akik nem igazán örültek ennek. Elmondásuk szerint a folyósón igen sok ismerőssel, sorstárssal találkoztak, akikkel idő lévén rá, igen jól elbeszélgettek, magányukban szinte kikapcsolódást idézett elő a hosszú várakozási idő.

Ezeket a betegeket gondolom sok helyen meg lehet találni az egészségügy legkülönbözőbb területein, akik néha csak látszat problémákkal keresik fel orvosukat, hogy történjék velük valami, kapaszkodnak valami után, amit a környezetükben nem kapnak meg.”

*

24 éve nővérként dolgozik

15. „[...]Van lelki és testi kapaszkodás. Testi kapaszkodás alatt értem, ha egy idős, elesett személy megtámaszkodik egy botba, illetve belekarol valakibe.

A beteg emberen jobban érezhető a kapaszkodás. A járóbeteg ellátásban, ahol dolgozom, bizony elég sok ilyen emberrel találkozom. Hozzánk, ha bejön a beteg, már előre tudja, hogy valami kellemetlen dolog fog történni vele. Igyekszem ezt a feszültséget oldani. Mikor tudom, hogy a beavatkozás egyértelműen fájdalommal fog járni, megfogom a kezét, megsimítom a fejét. Igaz, sokszor pirossáig és fájdalmasan szorítják [a] kezem, karom. Mikor kétségbeesve keresi tekintetem, próbálom biztató, vigasztaló tekintettel viszonzni. Tudom a fájdalomérzetét nem tudom csillapítani, de úgy érzem, ennyi kell, hogy tudjon kibe kapaszkodni. A gyermek betegeknek minden esetben megfogom a kezét, simogatom, vigasztalom, hogy már nem tart soká a kezelés.

Úgy érzem ezzel megkönnyítem az orvos munkáját is, hisz könnyebben tudja ő is végezni a beavatkozást.

Mikor gyermekeimet először adtam be közösségbe, bizony az első időkben minden reggel átszorították a nyakam s nem akartak bölcsődébe menni. Szerencsére ezen hamar átestünk, így mindkettőnknek könnyebb volt az elszakadás. Ilyenkor megpróbáltam megmagyarázni, hogy ez a kis közösség az ő »dolgozója«, s majd sietek érte.

Minden reggel, mikor dolgozni indulok, férjemtől, gyermekeimtől elszakadok, de mikor beérek munkahelyemre, második »családommal« találkozom.

Számomra ez egy kellemes körforgás.”

*

28 éve nővérként dolgozik

16. „A pályán való megkapaszkodásban sokat segített egy orvos viselkedésével, példamutatásával. Mindig örömmel mentünk vele vizitelni, a többi nővér is, mert lényegretörő, gyors és emberi volt. Szerették a betegek is, mindenkihez volt kedves szava és igyekezett segíteni. Örültem, amikor résztvehettem azokon a beszélgetése

ken, amikor a betegekkel ismertette a betegség folyamatát, a gyógyulás esélyeit. Ekkor láttam emberi és orvosi nagyságát, humorérzékét.

Nagyon nehéz volt mindannyiunknak, amikor elment dolgozni, szerencsénk volt, mert az utána következő orvos is hasonló volt mint ő.

Szerintem nagyon fontos a munkahelyen is, hogy legyen valaki a kollégák között, akivel szívesen dolgozunk együtt, könnyebbé válik a nehéz munka is.

Igyekezni kell a betegekkel úgy foglalkozni, gondoskodni [róluk], hogy érezzék: van aki törődik velük, gondoskodik róluk.”

*

Magyarországi és oroszországi 18 ére

A párosunk nagy magyarsághozzájárulását láttam nap-
ról napra orvos munkájában. példamutatók voltak munkájuk
soránál munkájukról is megkértem, a többi orvos is, mert
kiszármagot, orvos és minden volt szerette a betegét is,
mindenkinek volt kedves szava és egyeztetett segítője.
Én is tudtam emellett résztvevőként valóban bekapcsolódni, ami-
ket a betegekkel ismertem a betegség folyamatát, a gyógy-
ítási esélyeket. Ekkor láttam emberi és orvosi magyarsá-
gát, humorérzékét.

Nagyon nehéz volt mindannyiunknak, amikor elment
dolgálni, szerencsénk volt, mert az utána következő orvos is hasonló volt mint ő.

Szerintem nagyon fontos a munkahelyen is, hogy
legyen valaki a kollégák között, akivel szívesen
dolgozunk együtt, könnyebbé válik a nehéz munka is.

Igyekezni kell a betegekkel úgy foglalkozni, gondos-
kodni róluk, hogy érezzék: van aki törődik velük, gon-
doskodik róluk.

I. A 16. dolgozat eredeti szövege.

1.3. Gondolatok a dolgozatokról

Rögtön szembetűnik, hogy milyen nagy a különbség a szakmájukat tanuló kislányok és a felnőtt, hivatásukat gyakorló ápolók látásmódja, illetve tapasztalata között. A fiatalok többnyire általánosításokat írtak, míg a felnőttek saját életükből merített, hiteles „receptekkel” szolgálnak. Igen fontos és hasznos tanácsokat adnak, amelyek valamennyi nővér számára megszívlelendők.

A kislányok számára a megkapaszkodáshoz kézenfekvők a tárgyak, főleg azok, amelyek valamilyen élményhez vagy emlékekhez fűződnek, legyenek azok négylevelű lóherék, kettőbe vehető szív alakú medál, a saját pulóvere vagy különféle *kabálák*. Felismerhető, hogy a kabálák, vagy kabalaszerű tárgyak majdnem mindig megkapaszkodásra alkalmas és arra érdemes *élő személyhez* kapcsolódnak.

Kapaszkodni lehet a szülőkhöz, barátokhoz, társakhoz. Csak olyan emberekhez nem lehet megkapaszkodni, akiket nem szeretünk, vagy akik minket nem szeretnek. Ha csalódunk valakiben, az elszakadást jelent tőle.

Megkapaszkodhatunk valamilyen hitben vagy Istenben. De legyen az világi ember, vagy túlvilági lény, a kölcsönös *szeretet* és az egymásba vetett *hit* az, amely bennünket összekapcsol és a megkapaszkodásunkat biztosítja. A hit és szeretet együtt szükséges az ösztönös megkapaszkodáshoz is.

A megkapaszkodás *ragaszkodásunk* biztos jele és *biztonságérzettel* jár együtt. A megkapaszkodás mindig *segítségkeresést* is jelez, amely főleg bajban jelentkezik, amikor életünknek egy *nehéz korszakát* kell *átvészelnünk*. Gyakran még a szalmaszálba, vagy – ahogy a 4. dolgozat írója fogalmazta – a cérnaszálba is kapaszkodunk.

Legyen az fizikális vagy lelki megkapaszkodás, többnyire az *élethez való ragaszkodást* tükrözi és a *magányosság* ellen vívott *harckat*.

Az 5. dolgozatban az anya-gyermek megkapaszkodásának azt a „fordított”, de gyakori esetét találjuk, amikor bajában, félelmében az anya kapaszkodott lányába.

A *páros tánc* sem más, mint a társadalom által legalizált és eltűrt nyilvános megkapaszkodása két embernek egymásba. Ugyanakkor az 5. dolgozatban a kislány írta, hogy a mai discóban táncolók

már nem fogják egymást, hanem külön-külön ugrálnak. Ez a fajta korszerű tánc eljutott az elszakadáshoz, pedig milyen „jó, amikor odabújhatunk valakihez” – írta a 6. dolgozatban egy kislány.

A 8. dolgozatban azt fogalmazták meg, hogy „aki nem tud beilleszkedni, az lehet, hogy emberkerülővé vagy magányossá válik”, vagyis elszakad a közösségtől, a csoportjától.

A felnőtt, munkájukat gyakorló nővérek közül a 9. dolgozatban az egyik kolléganőnk azt írta, hogy amikor édesanyja először a bölcsődében hagyta, egy játéktelefont kapott, amellyel a fájdalmas elszakadást újra megkapaszkodássá változtatta. Ezt a folyamatot egy tárgy közbeiktatása jelentette, amelyről tudta, hogy összeköttetést teremt az emberek között. Így tárgyon keresztül anyjával lelkileg tudott összekapaszkodni és ezáltal megnyugodni.

A 10. dolgozatban hasonló helyzetet ismerünk meg. A kórházba adott gyermek elszakadt anyjától, de ott egy barátságos nővérből tudott újra megkapaszkodni. Recept is ez valamennyi gyakorló nővér számára, hogyan fogadják az újonnan érkező, beteg gyermekeket.

Az élet sorsfordulóit, a velük járó elszakadásokat és megkapaszkodásokat sorolja a 11. és a 13. dolgozat írója is. A 12. dolgozatról kiderül, hogy az öntudatlan, fizikailag a megkapaszkodásban meggátolt, beteg koraszülött gyógyulását és fejlődését jelentette az utána nyúló, simogató anyakéz, illetve a hangja. Ezekbe lelkileg lehetett kapaszkodni, ha ez a folyamat teljesen ösztönös jelenség volt is. Általában jelzi azt is, hogy a betegnek a nővér hitet kell adjon, hogy új környezetében meg tudjon kapaszkodni és elinduljon a gyógyulása.

A 13. dolgozatban a kolléganő szintén hitet és *reménységet* ad a rábízott betegeknek, hogy gyógyulásuk érdekében megkapaszkodhassanak belé. Az ápolónak ez nagyon fontos, hiszen számára is fájdalommal jár, amikor munkába indulva elszakad a családjától, de ezt a traumát a kórteremben a betegekbe való megkapaszkodásával egyensúlyozza ki, mert „érzem, hogy szeretnek és hisznek bennem” – írta. Vagyis a nővérek lelki „gyógyulás”, hogy viszont kapaszkodhat. Ez a *kölcsönösség* az, amely szükséges a megfelelő ápoláshoz és a hivatását gyakorló nővér lelki kiegyensúlyozottságához. Visszajelzés is, amely azt mutatja, hogy az a fajta elszakadása, amely a családját és önmagát is érintette, nem volt hasztalan. Egy

magasabb cél érdekében történt; egy, a munkahelyén létrejött újabb megkapaszkodás érdekében.

Érdekes eset tárult föl a 14. dolgozat kapcsán. Valljuk be őszintén, eddig legtöbben úgy gondoltuk, hogy a rendelők előtti betegvárakozás gyötrő időtöltés, amelyről mindenki igyekszik szabadulni és minél hamarabb túllenni rajta. Kiderül, hogy sok olyan beteg van, akinek a várakozási idő fontos lelki megkapaszkodást jelent, hiszen vagy a magánéletében magányos, vagy a betegsége miatt szakadt el a csoportjától, és amíg azonos gondokkal küzdő sorstársak között van, ismét megkapaszkodhat beléjük. Ez az „előszobázás” a gyógyulásuk kezdetének vagy folytatásának egyik záloga, tehát *meghatározó folyamat!* Amikor adott időre kellett érkezni és percek alatt az orvoshoz jutott, elmaradt ez a lelki kapcsolatteremtés. Csalódás érte és az elszakadását továbbra is érezte.

A 15. dolgozatban újabb fontos receptet kapunk a betegekkel való bánásmódra. A beteg szemével keresi a nővér tekintetét és az ápoló hagyja, hogy pillantásuk összefonódjon, mert ez, főleg a szenvedő gyermek számára, lelki megkapaszkodást biztosít. Ha kell, a kezét nyújtja, hogy fizikailag is megkapaszkodhassanak belé – még akkor is, ha ez a cselekedet kellemetlen szorítással jár együtt. A beteg fejének megsimogatása is annak lelki megkapaszkodását nyújtja, hiszen érzi, hogy ott van valaki, aki együtt érez vele és támogatja.

A nővér nagyon találóan „körforgáshoz” hasonlította a naponta rendszeresen bekövetkező elszakadásokat és megkapaszkodásokat.

Végül a 16. dolgozatban a nővér a gyógyító közösség legfontosabb emberét, az orvost említi, akiben mindenkinek meg kell tudni kapaszkodni: betegnek a gyógyulása érdekében, ápolónak a bizalom végett.

Gyöngyfűzér ez, ahol a közös fonál, amelyre mi, egészségügyben dolgozók valamennyien felfűztük önmagunkat, és nem más, mint az ember egészségének megőrzése vagy visszaállítása. Ezen a szálon a betegtől a segédápolótól és a beteghordótól kezdve az intézetvezető professzorig valamennyien kisebb-nagyobb gyöngy-szemek vagyunk, akik szorosan egymás mellett sorakozunk és összefonódunk. Így egymást segítve, egymásba kapaszkodva alakul ki az a láncolat, amely a gyógyító közösséget alkotja. Már a **közösség** szó is jelzi,

hogy ezen belül minden személy összefügg a másikkal, s ha ez a füzér elszakad, a szemek sorra leszóródhatnak róla.

*

A kötet további részében ismerkedjünk meg azzal, hogy a tudomány miként határozta meg, és hogyan jellemzi a megkapaszkodást, illetve az elszakadás traumáját.

2. A FAŐSANYA

Mind a megkapaszkodás, mind az elszakadás *ősi őstörvényeink* közé tartozik. Ennek megértéséhez tekintsünk vissza több millió évre, és vizsgáljuk meg a közös *ős szubhumán főemlősök* életmódjának, illetve viselkedésének néhány idevágó, fontos részletét.

A „boldog állati lét” az érintetlen erdőhöz kötötte emberszabású őseinket. A fa biztonságot jelentett a földön élő ragadozókkal szemben; gyümölcsöt, levelet és friss rügyeket biztosított táplálékkul. Esténként, amikor a horda nyugovóra tért, gallyakból fészket raktak a lombok között, ahol elpihenhettek. A fa törzsébe, ágaiba meg lehetett kapaszkodni. A fa gondos *anyaként* védte, táplálta őket. Az egész nemzetség *ősanyjává* vált. Életüket a fán töltötték és ösztönné, illetve reflexszé vált az *átkaroló mozdulat*, illetve a *tenyérflexus*. Ez segítette hozzá őket, hogy a természetes, a vérségi, tehát a szülő anyába, annak szőrzetébe és testébe ujjakkal, illetve karjaikkal megkapaszkodjanak. Micsoda nagyszerű, kettős biztonság az, ha „két anya” gondoskodik az egyedről; ha az élete során mindkettőbe megkapaszkodhat!

Ma sem tudjuk, hogy milyen természeti változás hatására, de az erdő „elfogyott” az egykori szubhumán főemlősök alól és a szavanna terjeszkedésével kint maradtak a sík mezőségein. „Árvákká” váltak. Elvesztették ősanjukat, a fát. Ennek hatására időszámításunk előtt, úgy 13 és 0,5 millió év között, több fajuk, alfajuk végleg kipusztult. Csak azok maradtak meg, illetve fejlődtek tovább, amelyek alkalmazkodni tudtak az új körülményekhez.

A vérségi anya szerepe megnövekedett, ugyanis ő maradt az egyetlen, akibe a védtelen csecsemő megkapaszkodhatott. Egy sor természetes változáshoz másik sor, már az előember által teremtett mesterséges körülmény, mint a tűz, a testet borító ruha, a táplálkozás átalakulása is hozzájárult, hogy elveszítette eredeti, hosszú szőrzetét és – ahogy Desmond Morris találóan jellemezte – „csupaszas majom”-má vált. A szőrzetben sem lehetett többé megkapaszkodni. Maradt még ugyan a test egyes részein, de a későbbi kulturálódás során, főleg a hidegebb éghajlatra vándorolt csoportok, törzsek esetében megjelentek a ruhák, pólyák, amelyek akadályozták a szőrzetben való megkapaszkodást. Az ösztön *céljagátolt* lett, de máig sem tűnt el. Kezdetben jól érzékelhető módon, az egyedfejlődés során, majd a társadalomban bűvópataként feltűnik, életünk végéig kísér és lelki épségünket befolyásolja.

Az emberi kultúrában a faősbe való kapaszkodás, a fa tisztelete, illetve „megbűntetése” *kultuszá* vált, és folklorizálódva a mai napig több civilizációban előfordul. J. G. Frazer vonatkozó példái közül néhányat említünk.

„A kelet-afrikai wanikák szerint minden fának, különösen pedig minden kókuszdiófának, megvan a maga szelleme. »Egy kókuszdiófa elpusztítását ugyanakkora bűnnek

tartották, mint az anyagyilkosságot, mivel ez a fa ugyanúgy élteti és táplálja őket, mint ahogyan az anya gondoskodik gyermekéről.»¹

„Ha a fának van levelük, akkor természetesen éreznek is. Ezért kivágásuk kényes művészetnek számít[...] Az odzsibvék »nagyon ritkán vágunk ki zöldellő vagy élő fákat, mivel úgy vélik, hogy fájdalmat okoznak ezeknek.«²

A fa azért is „anya”, mert terem. Nem egy nép megfenyegeti az „anyaszimbólumát” vesztett, vagyis meddő fákat: „[...]sok délszláv és bolgár paraszt fenyegetően lóbálja a baltáját a nem termő gyümölcsfa felé[...]”³

„A Maluku-szigeteken a virágzó szegfűszegfákkal úgy bánnak, mint a terhes asszonyokkal[...] az elővigyázatossági szabályokat azért tartják be, hogy a fa ne váljék ijedtében meddővé[...]”⁴

J. G. Frazer leírta, hogy a fában egyes népek, mint például az igorotok az elhalt szellemét vélik élni és továbbélni. Így a fa, akár a terhes anya, magába fogadja őket. Sokszor egy-egy „szent fában” egész falu elhalt népének szelleme lakozik.⁵

A hajdani aztékknál „[...]az esőisten kertjében élnek a gyermekek lelkei, a fákon laknak és virágok nedveit szívják[...] a fákon emlék nőnek és gyermekek ezt szopják naphosszat.”⁶

2.1. A bábu

A faosnyát a kultúra megszemélyesítette. A fából **báb**ut faragtak, amely „mű-, illetve fantomanyaként” – akár csak Harlow ismert majomkísérletében a mű-anyamajom – arra alkalmas, hogy az ember az anyja helyett belé kapaszkodjon, illetve az anyja gyermekeként istápolja. Előképe volt kultúránk hajnalán az **idol** vagy **istenkép** más.

Az ember a bábukat fából kifaragta, később, a *neolitikumban* (a csiszolt kőkorszakban) csontból, kőből és agyagból kiformálta. Nemiségük a lábak között jelzett, egyik csúcsával lefelé irányuló háromszöggel, a jókora tomporral, a mellekkel vagy a *fonatmintát* utánzó, gazdag „ruhadíszítéssel” egyértelműen anyát ábrázolt. (Csak később, a Kárpát-medencében a neolitikum végén terjedt el a férfiídol, még később a fának férfi jellege – pl. a májusfa állítás erigált pénisz szimbóluma – de az emberiség életében ez már egy újabb történet, amely nem tartozik ide.)

¹ J. G. Frazer. 1965. 69.

² J. G. Frazer. 1965. 70.

³ J. G. Frazer. 1965. 71.

⁴ J. G. Frazer. 1965. 72.

⁵ J. G. Frazer. 1965. 72.

⁶ Főzy V. 1987. 307.

2. A „Willendorfi Venus” Ausztriából, Gravette-i kor.

3. A „Lauselli Venus” Franciaországból, Périgord-i kor.

4. Catal Hüyük-i fehér agyagfigura Törökországból.
Kr. e. 7. évezred vége, 6. évezred eleje.

5. A „Gorzai Venus” (női idoevény) hangsúlyos tomporral.
Hódmezővásárhelyről, Kr. e. 5000 körül.

6. A „Kökénydombi Venus” mellekkel és a combok közötti háromszög ábrázolásával. Hódmezővásárhelyről, Kr. e. 3800 körül.

7. A Szegvár-tűzkövesi női idollal mellekkel és gazdag, fonatmintát utánozó ruharajzollal. Kr. e. 3800 körül.

Az idolk a neolitikumban, a letelepült paraszti kultúrákban, a termékenység isteneként jelentek meg, akár a faösanya. Ha a közösség munkáját nem termékenyítik meg, nincs szaporulat és tűzre vetik, akár a meddő fát.

Sárkány Mihály Fekete-Afrika négereiről írta, hogy „Magányuk és elkeseredettségük enyhítésére több népnél szokás, hogy a növendék lány fababát kap, amitől a termékenység elősegítését is remélik. Az ilyen babát a zaramók első gyermekük születéséig megőrzik.”⁷ A kislányok magányukban, akár egy műanyába, ebbe kapaszkodnak. Több ez tehát, mint játék, *anyapótlék*, amely az édesanyától és a közösségtől való elszakadásuk traumáját enyhíti.

Ősztön-megnyilvánulásra utal a Péter Katalin által hitelesen megrajzolt, sérült lelkű, rejtélyes életű Báthory Erzsébet életében egy jelenet is, amikor szolgáló nőkkel együtt utazva, az egykorú perirat szerint, az egyik asszonnal „[...]ahol megszállottak, kivette az emléjét [így!] vele, és az hasábfára tette, mintha gyermeket szoptatott volna.”⁸

Sinka István 1939-ben a „Bor-Ókrösné” című balladájában azt a történetet dolgozza föl, amikor az anya a Körösbe taszította fiát, majd beleőrült és a gyermeket helyettesítő bábút babusgatta:

„[...]Beszélik a régi népek
Bor-Ókrösné felől,
hogy megy éjjel, megyen nappal
ütött lelke elől.
.....
Két korszóját minduntalan
csörgeti, úgy hozza
s mécsvilágnál fabábuját
holt fiakint mossa.”

Mindkét utóbbi esetben az ősztönkésztetés fordított helyzetét látjuk, amikor az elszakadás traumáját az anya hozta létre, de ebbe nem a gyermek rokkant bele, mert, pl. a balladában, megsemmisítette, hanem maga az anya. A tragédiában itt is jelen van a halál, bár maga a bábu, de csak ez esetben, az élt jelképezi. László Gyula sírjeleink közül elsősorban a **gombosfákat** (*kopjafákat*) a régi bábuk, ősszobrok egyes leszármazottainak tartja.⁹

Az anyába való kapaszkodásunk szerelmi kötődés, mert az anya a legfőbb érzelmi és érzéki szerelmet nyújtja. Méhében nevel, hüvelyén keresztül tol a világra, a hasán tart és a melléből táplál. Hátára vesz és hagyja, hogy nyakát átkaroljuk vagy hajába, vállába, fülébe csimpszkodjunk. Ezek erotikus élvezetek is. Mindezt összefogja odaadó szeretete, amely egyedülálló és semmivel sem pótolható.

⁷ Sárkány M. 1986. 39.

⁸ Péter K. 1985. 38.

⁹ László Gy. 1944. 490.

2.2. A tűz

Az emberiség életében a tűz mindig a legnagyobb varázs volt: alkotott és pusztított, félelmet keltett és védelmet nyújtott. Melegével pótolta az elvesztett szörzetet. Hermann Imre írta: „Az életet megsemmisíti, de az életet melengeti is[...]”¹⁰ A tűz ősi ösztöneinkbe is kitörülhetetlenül „beleégette” magát.

„[...]a tűzélmény középpontjában tulajdonképpen az égő anyag van[...]” – írta Hermann Imre.¹¹ Figyeljük meg a szabadban éjszakázni kívánó, kiránduló csoportot. Az egész napos barangolás, menetelés, mászás, sportolás, majd letáborozás után, valamilyen ürüggyel – melegedés, főzés, szalonnasütés, világítás céljából stb. – előbb-utóbb gallyat, fát gyűjtenek és tábortűzet raknak. A tüzet körbeülik, beszélgetnek, énekelnek és ösztönösen figyelik a lángokat. Belebámulnak a tűzbe, ahol izzik, szikrázik, majd szenesedik és elhamvad a parázs.

„A tűzrakás – írta Hermann Imre – tehát megismétli a fától való elszakadás traumáját, a hűtlenné vált faanyát a megsemmisülésnek veti oda áldozatul.”¹² Az őszanya égetése, a tűz keltette bódulat és az őszanya helyébe való képzelet, a „visszakapaszkodás a fára” motívumok nagyszerű példáját írta le A. P. Elkin Ausztrália őslakóiról. A fiúk beavatási rítusának utolsó részlete így zajlott: „A jelöltek izzótűz körül ülnek, és nézik mindaddig, míg szinte elkábulnak; vagy sűrű füsttel égő tűzbe lökik őket, parazsat hajjgálnak rájuk, végezetül a férfiakkal együtt meztelen lábukkal széttapossák a tüzet.”¹³

Kontinensünkön a *télűző* örömnépek közé tartozott, hogy a falu népe bábut készített, amelyet hangoskodások közepette elégetett. A feudalizmusban, a boszorkányégetések alkalmával már élő nők is kerültek máglyára. A bábu vagy a boszorkány a „rossz anyát” személyesítette meg: a fát, aki egykor elhagyta gyermekeit és óvó ágkarjai közül kitette őket a veszélyekkel teli pusztaságra. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy mindenek közül az anya elpusztítása, elégetése a legfájóbb, mert vele a szerelem és a szeretet veszik el. A tűz mindig ezt a kínt juttatja felszínre és valamiképpen kapcsolatba kell vele kerülni. A lángokból el kell lopni a legfontosabb hamvadó értéket, az anyai termékenységet, mert ennek birtokában adható új élet; csak vele vihető tovább az élet.

J. G. Frazer megfigyelései és néprajzi párhuzamai szintén megerősítik Hermann faanya-elméletét. A tavasszal elégetett bábukat, „[...]az úgynevezett Halál képmásait igazában a fa szelleme vagy a növényzet szelleme képviselőinek kell tekinteni[...] Azt is meg kell jegyezni, hogy néha bábu helyett élő vagy kivágott fákat égetnek el mind a tavaszi, mind a nyári örömtüzeken.”¹⁴

A faős, mint termékenységet hordozó és adó lény, amikor az „őszanyát” a tűz elpusztítja, a gyermekáldást is elősegíti. J. G. Frazer ezt írta: „[...]az a szabály, hogy a

¹⁰ Hermann I. 1984. 468.

¹¹ Hermann I. 1984. 221.

¹² Hermann I. 1984. 222.

¹³ A. P. Elkin. 1986. 162.

¹⁴ J. G. Frazer. 1965. 359.

legutóbb férjhez ment menyecskének kell átugrania azon a tűzön, amelyen a szalmabábut húshagyókedden megégették, valószínűleg termékenységet kívánja előmozdítani[...mert] a faszellemek sajátos vonása, hogy utódokkal áldják meg a nőket; ezért jogos az a feltevés, hogy a lángoló figura, amelyet a menyecskének át kell ugrania, a fa vagy a növényzet megtermékenyítő szellemének képviselője.”¹⁵

László Gyula, amikor a honfoglaló magyarság tűzzel kapcsolatos szokásait és hiedelmét vizsgálta, arról nem tett említést, hogy ismerte-e Hermann Imre idevonatkozó elméletét. Az bizonyos, hogy vele hasonló eredményre jutott. Visszament egészen az emberi történelem hajnaláig, ahol a tűz mítosza kialakult. Így fogalmazott: „A tűznek ősként való tisztelete kétségtelenül még az ember őskorából származik.”¹⁶

Befejezésül egy érdekes, illetve fontos népszokást hozunk példaként arra, hogy a tűz és a nő vagy anya ösztöneinkben, történelmünkben milyen „szorosan és mélyen” kapcsolódnak. A tüzet, ezt az „őselemet” csak a lemezelenített asszony tudja megsemmisíteni; a nő, aki anya lehet, aki tud szülni és újra „teremteni”. Róheim Géza írta:

„Az erdélyi szászoknál, ha egy mezítelen nő háromszor körülfutja azt a helyet, ahol tűz támad, a tűz elalszik.”¹⁷

Mint a magát porig égető *főnixmadár*, olyan tehát az őszanya, amely ha faként elhamvad, saját hamujából élő anyaként születik újjá. Meg kell tehát vizsgálnunk, hogy az ember egyedfejlődésében mit jelent az anyába való kapaszkodás?

3. A MEGKAPASZKODÁS ÖSZTÖNE

3.1. A főemlősöknél

A Mérei Ferenc–V. Binét Ágnes szerzőpáros így fogalmazott: „Az emberré válásnak abban az időszakában, amikor az ember őse még részben fán élt, az anyának mind a négy végtagjára szüksége volt ahhoz, hogy függeszkedjék, megtámaszkodjon, ugorjon. Csecsemőjét csak úgy hordozhatta, ha az kapaszkodott belé, ennek volt eszköze a tenyérreflex, amely nélkül tehát az újszülött elpusztult volna.”¹⁸

Egyelőre maradjunk még szubhumán főemlős őseinknél. A Richard E. Leakey–Roger Lewin szerzőpáros szerint: „Az emberi agy

¹⁵ J. G. Frazer. 1965. 359.

¹⁶ László Gy. 1944. 381.

¹⁷ Róheim G. 1925. 55.

¹⁸ Mérei F.–V. Binét Á. 1978. 16.

korai fejlődése a fákon töltött élet következménye: a főemlősöknél, elsősorban a magasabbrendűeknél jelent meg a sztereoszkópikus látás és a kapaszkodó kéz együttese, más emlősök számára nem létezik háromdimenziós világ.”¹⁹ Meg kell jegyeznünk, hogy azon emlősöknél, amelyeknek szemei a fej két oldalán helyezkednek el, valóban lehetetlen a sztereoszkópikus látás, azonban a világ az ő számukra is háromdimenziós, különben pl. a hegyi patás állatok nem tudnának szikláról sziklára oly biztonságosan ugrani.

A témánkhöz közelebb visz bennünket D. Morris, aki Hermann Imrétől függetlenül ugyanarra a felfedezésére jutott: „Az újszülött majom szorosan anyja szőrzetébe csimspaszcodik. Szakadatlanul, nap mint nap ott tartózkodik. Heteken, sőt hónapokon át egy percre sem válik meg anyja testének meghitt oltalmától.”²⁰

Hermann Imre így írt a majmok megkapaszkodásáról: „Az első alapjelenség, amely az idevágó tapasztalatok kiindulása, röviden az, hogy a majomgyerek élete első hónapjait anyja testében megkapaszkodva tölti el.”²¹

Katona Ferenc a kérdést a vonzódás felől közelítette meg. Így írt erről: „A vonzódás, amelynek alapja az egész emlősvilágra jellemző anya-csecsemő kapcsolat, a főemlősökben a magatehetetlen érési időszak elnyúlása miatt különbözik a többi állatrendétől. Ennek a kapcsolatnak a főemlősökben eleinte kifejezetten reflex-jellege van. A csecsemő automatikus fogási reflexeivel belekapaszkodik az anya szőrzetébe, felkúszik a mell magasságába, ahol más reflexek, mint az arcirányulási, a fejforgatási és a szopóreflexek megerősítik az anyával való közvetlen kapcsolatot. Egyes vizsgálatok szerint néhány reflex erősíti egymást mint például a kapaszkodási, fogási reflex a szopóref-

¹⁹ R. E. Leakey–R. Lewin. 1986. 220.

²⁰ D. Morris. 1989. 85.

²¹ Hermann I. 1984. 71-72.

lexet.”²² A gyermek ujjszopása: megkapaszzkodás és szopóreflex együttes jelentkezése. Mindig az elszakadástól való félelem motiválja.

Ki ne állt volna már valamelyik állatkertben a majmok ketrecai előtt, és ki ne figyelte volna az anyjuk szőrzetébe kapaszkodó kismajmokat? Kezdetben a nőtény hasi oldalán függnek, a tápláló csecsbimbó közelében. Idővel az anya hátán „lovagolnak” és derekát vagy a nyakát ölelik át.

A majom játék közben, alvás során és félelmében megkapaszkodik. Ennek „Eredeti tárgya az anya, célja éppen a megkapaszzkodás végrehajtása. Az ösztöninger folytonossága a csecsemőkori idején leplezetlenül mutatkozik.”²³ Az ember csecsemője ugyanezt végezné, ha az anyának lenne szőrzete.

8. Gyermekmajom megkapaszzkodása a rácsba. (Szeged, Vadaspark).

²² Katona F. 1974. 443.

²³ Hermann I. 1984. 84.

3.2. A csecsemő megkapaszkodása

Moro német gyermekorvos tapasztalta, hogy a kissé megijesztett csecsemő négy-öt hónapos koráig karjaival és lábaival ösztönösen *átkaroló mozdulatot* végez, akár a kismajom, aki igyekszik megkapaszkodni. A jelenséget róla nevezték el *Moro-reflexnek*. Ugyancsak megfigyelte a *tenyér- és fogóreflexet*, amely a kismajomnak az anya szőrzetébe, testébe való csimpaszkodására szolgál. Közismerten ez az ember újszülöttjénél is olyan erős, hogy a gyermeket a kezébe adott rúdca csimpaszkodva föl lehet emelni, pedig ebben a korban az izomerő még fejletlen.

„A fogóreflex, nézetem szerint, a fogóösztönön alapul – írta Hermann Imre –, ez viszont az anya testére irányuló ösztönszerű megkapaszkodás szükségletén[...] A szervezet egésze nem ismer sem fogóreflexet, sem bizonytalan fogóösztönt, hanem a késztetést a megkapaszkodásra, amivel még teljesebb egységre (az anya-gyermek egységre) törekszik.”²⁴

A Mérei F.–V. Binét Á. szerzőpáros szerint „Hermann Imre kimutatta, hogy azok az örökletes viselkedési minták, amelyekkel a kisgyermek vesz részt ebben a helyzetben, meghatározott, az egész fajtára jellemző cselekvési sorban peregnek le. Megjelenésükben, történetükben, dinamizmusukban egy ösztönös alkalmazkodásmódnak felelnek meg. Ez a megkapaszkodás ösztöne.”²⁵

Hermann a kérdést így összegzi: „A megkapaszkodás ezek szerint az emberrel együtt valamennyi főemlősnek ösztöne, amely mindjárt a születés után jelentkezik. Néhány hónap múlva veszít állandó ösztökélő erejéből, de alvásakor, szorongásos állapotban, a magára hagyottság állapotában később is eleven ösztönként érvényesül.”²⁶

²⁴ Hermann I. 1984. 101.

²⁵ Mérei F.–V. Binét Á. 1981. 14-15.

²⁶ Hermann I. 1984. 112.

A „csupasz majom” gyermekének a szőrzet híján elmaradó közvetlen csimpaszkodása *céljagátolt* lesz. D. Morris szerint: „Újszülöttként mi sokkal kockázatosabb helyzetben vagyunk. Erőnk sincs elég a csimpaszkodáshoz, de nincs is mibe. A szoros közelséget gépiesen biztosító módszer híján csak anyánk felé irányzott jelzésekre hagyatkozhatunk. Teli torokból üvölthetünk, hogy szüleink fölfigyeljenek ránk, de ha megkaptuk ezt a figyelmet, valahogyan meg is kell tartanunk.”²⁷

Mit tehet szőrzet híján a csecsemő? Úgy pótolja az igényelt csimpaszkodást, „[...]hogy a ragaszkodás életfontosságú kötelékét a mosolyreakcióval teremtjük meg.”²⁸ A mosolyt az anya és a gyermeke is produkálja. Így áll elő egy nagyon fontos *imprinting*. A csecsemő „Hét hónapos korára teljesen anyjához kötődik. Akármit tehet ezentúl az anya, anyai voltát gyermeke szemében életreszólóan megőrzi.”²⁹

Buda Béla fogalmazta meg: „Az újszülöttnak egyszerűen *kontaktusra* van szüksége, gyakori karravevésre, hozzásimulásra meleg emberi bőrhöz, ringatásra, gügyögésre. Ha ez megfelelő mennyiségben megvan, akkor a fejlődése zavartalan. Ha ez nincs meg, akkor a csecsemő nyugtalan, szorong, étvágytalan, érzékeny.”³⁰

Ebben a szoros kapcsolatban, megkapaszkodásban fontos reakció a *mosolyválasz*. „A gyermek differenciált mosolya nagy lélektani jutalom, ami fokozza az anyában a kedvet a gyerek megszólítására, tanítására. A mosolyválasz biztosítja a szükséges testi kontaktust és más ingereket[...] Az így létrejött anya-gyermek kapcsolat ezután gyors ütemben bonyolódik. A jó anya-gyermek viszony *biztonságot*

²⁷ D. Morris. 1989. 86.

²⁸ D. Morris. 1989. 86.

²⁹ D. Morris. 1989. 86.

³⁰ Buda B.. 1986. 35.

nyújt a gyerekeknek, és ezt már nem csupán közvetlen kontaktus révén éri el, hanem vizuális és hangingerek alakzataival is[...]"³¹

Az ösztönkésztetés azonban olyan erős, az emberi találékonyság pedig olyan rafinált, hogy az elveszített szőrzet helyett igyekszik pótlékot szerezni. Nemcsak egy más mosolyába tudnak „megkapaszkodni”. Megannyi példát ismerünk erre.

J. Hillaby egy, a Rudolf-tó (ma Turkana-tó) környékén élő néger törzsnél tett látogatásáról többek között ezt írta: „[...]egy csokoládészínű, óriási szemű csecsemő[...] olyan szorosan csüngött az anyján, hogy fejfelé kellett kezelnem[...] Az anya kicsomagolta a lepelből a gyermeket, ám az nem akart leszakadni meleg megnyugtató melléről, és nekem meg kellett forgatnom a csecs körül a gyermeket.”³²

H. Damm a pápuák között látta: „A kicsiket, akik kezdetben nem viselnek ruhát, anyjuk kosárban vagy hálótárisznyában mellén vagy hátán cipeli magával. A már ülni tudó gyermekek számára az Új-Guinea déli részén élő marind-animok asszonyai hordszék-félét fabrikálnak, melyben a nagyobb gyermeket anyjuk hosszabb távolságokra is magával viheti a hátán.”³³

M. Mead az új guineai arapések életét vizsgálva, leírta, hogy a gyerekek „[...]élénken reagálnak a cirógatásra, és arra csimpszkodnak vagy az után másznak, aki éppen utoljára simogatta vagy csiklandozta meg őket.”³⁴ Ugyancsak M. Mead figyelte meg Új-Guineában, a kanibál mundugumoroknál, hogy a gyermekét ha már nagyobb, az anya a nyakába ülteti és „[...]megtanítja, hogy jól megkapaszkodjék bele anyja sűrű hajába, így védekezve a leesés ellen[...]"³⁵

³¹ Buda B. 1986. 36.

³² J. Hillaby. 1986. 50.

³³ H. Damm. 1961. 178.

³⁴ M. Mead. 1970. 150.

³⁵ M. Mead. 1970. 181.

J. Bjerre a Kalahári sivatagban élő buszmanokat vizsgálta. Többek között ezeket jegyezte le róluk: „Vállukon lovagoltatják a kicsikéket, azok meg belekapaszkodnak hajukba[...]”³⁶

Hermann Imre írta: „[...]a gyermeket sok népnél szalagokkal, ruhadarabokkal, különleges berendezkedésekkel erősítik meg az anyja testén, és az anya ilyenképpen több éven át cipeli gyermekét egész napi teendői közben.”³⁷

Végül, Temesváry Rezső közelebbi példát ismertet: „Az aradmegyei német nők gyermeküket, ennek három éves koráig »Manteltuch« nevű, télen parkettből, nyáron vászonból készült 2-3 méter hosszú kendővel szorosan magukhoz pólyázzák, úgy hogy ezt a ruhadarabot mellkasuk és a mellükhöz szorított gyermek teste közé csavarják; így azután szabadon marad a kezük a munkához s a gyermekükkel minden fáradtság nélkül járnak-kelnek.”³⁸

Ezzel szinte megérkeztünk a mába. Gondoljunk csak arra, hogy jártunkban-keltünkben hányszor látjuk a „korszerű anyát”, aki a „kengurunak” nevezett, szövetből készült tartóban, szorosan a mellére csatolva hordozza gyermekét, szabadon hagyva, így megkapaszkodásra alkalmassá téve végtagjait. Ezek a példák azt is világosan megmutatják, hogy az anya és a szülők maguk is megkapaszkodásra készítik gyermeküket. Az anya szinte magához „láncolja” s a biztonságáról gondoskodik.

Hermann Imre összegzése szerint, az anya így helyezi el a testén gyermekét: karján, bal csípőjén, hátán, mellén, tarkóján, az egyik vállán. Alvás közben teste alatt tartja, miközben könyökére támaszkodik. A gyereket az anyjuk mellé fektetik az ágyba. A csípőn lovagoltatva, az egyik emlőbe csimpaszkodva hordozzák. Az anya

³⁶ J. Bjerre. 1964. 137.

³⁷ Hermann I. 1984. 86.

³⁸ Temesváry R. 1899. 116.

farán ül. A gyermek az anya farán ülve átkarolja az anyja nyakát, vagy a hajába kapaszkodik.³⁹

Gyermekgyógyászok azt is megfigyelték, hogy a csecsemőnek gyorsabb a testi-lelki fejlődése, ha végtagjait szabadon hagyják és egy leterített szőrös anyag – pl. mosható műszőrme vagy állati bőr – van alatta, amelyben megkapaszkodhat. Csakhogy az élet ennél bonyolultabb. Minduntalan gátat vet az örömteli és biztonságos megkapaszkodásnak!

3.3. Az egészséges felnőtt megkapaszkodása

A gyermek felnőtté válásával, a fejlett személyiségű és egészséges ember önállósodásával mind inkább elmaradnak az ösztönszerű átkaroló mozdulatok, a tárgyakba vagy élő testekbe való megkapaszkodások. Ezek átalakulnak és gyakran csak a lélek megkapaszkodási igényével találkozunk, vagy a test és lélek együttes kapaszkodását kifejező viselkedésmódokkal. Ilyen pl. a társadalom által is elismert, látványos egymásba kapaszkodás, a hagyományos tánc, amikor két ember – gyakran ismeretlenek – egymás kezét, vállát, derekát fogva, ölelkezve, szorosan érintkezve a zene ütemére mozognak. (Lásd: a 9. ábrát.)

A szerelmesek rendszeresen fogják egymás kezét. A kezek, mint *erogén érzékelők* is szerepelnek, de a tapintással kiváltott erogén jelegű érzelem itt a lélek megkapaszkodását segíti. Ennek, mint ábrázolásnak, talán a legszebb példáját az egyiptomi Luxorban láthattuk és fényképezhattük. (Lásd: a 10. ábrát.)

Amikor az ember elmagányosodik, kezei gyakran egymásba kulcsolódnak. Ilyenkor a lélek önmagába kapaszkodik. (Lásd: a 11. ábrát.) A kéz összekulcsolódása, egymásba kapaszkodása vagy egymáshoz simulása ismét a lélek keresését jelképezi. Az ima, a fohászkodás percei alatt érintkező kezek megkapaszkodót keresnek az anyagi világon túl, egy *transzcendens létben*. (Lásd: a 12. ábrát.)

³⁹ Hermann I. 1984. 86-88.

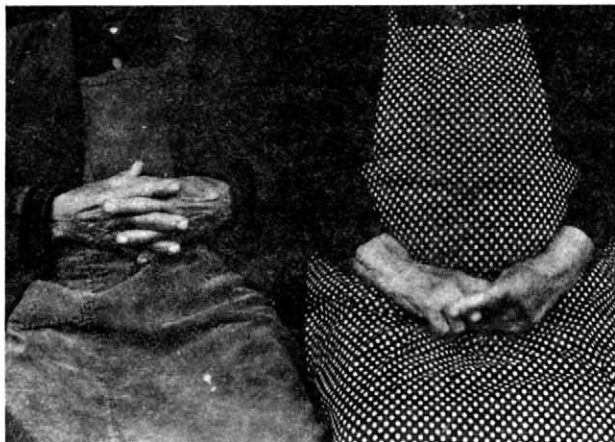
Kis tárgyak is hozzánk kötődhetnek. Ilyenek a kabalák, emlékebe kapott apróságok, amelyeket magunknál hordunk, magunkra akasztunk, vagy a közelünkben tartunk. Elég az általuk okozott bőringer, amikor hozzánk érnek vagy ezeket megfogjuk. Gyakran a puszta látványuk is földézi a kedves arcot, vagy azt a helyzetet, amely fontos maradt számunkra, és akiben, amelyben lelkileg még akkor is kapaszkodunk, amikor a kiváltója nincs jelen, illetve az élmény többé át nem élhető. A kéz, a tapintás, a szem, a látvány és a többi érzékelés csupán *külső inger, segítségforrás* ahhoz, hogy a *lélek megkapaszkodása az agyban lejátszódhasson*. Így ezek a kabalák ima nélkül is egy transzcendens állapotot állandósíthatnak. (Lásd: a 13. és a 14. ábrát.)

9. A táncolók egymásba kapaszkodnak.

10. Szerelmesek kézfogása. Egyiptomban:
a luxori Amon templonban.
(XVIII. dinastia: III. Amanhotep építette.)

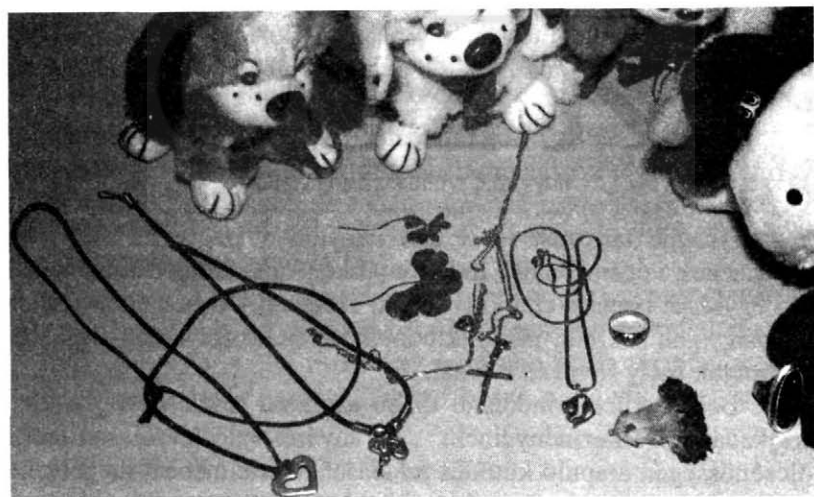
11. Idős emberek egymásba kulcsolódó ujjai.

12. Imára kulcsolt kéz.

13. Az 1994-95 évfolyam „A” osztályának kabalái.

14. Az 1994-95-ös évfolyam „A” osztályának kabalái.

4. AZ ELSZAKADÁS

A megkapaszkodás ellentéte az elszakadás, amely gyötrő félelmet vált ki, és ez az idegrendszeri feszültség gátolja a csecsemő természetes testi-lelki fejlődését. A felnőtt korban történő elszakadások jelentős része társadalmi háttérű, tehát szociológiai gondot kell mögöttük keresnünk. Hermann Imre írta:

„Az ember gyermeke[...] nemcsak képes volna a megkapaszkodásra, hanem neurológiai adottságainak alapján szükségletének is érzi a megkapaszkodást. A nyugati kultúra területén a gyermeket az ösztönszerű hajlamhoz viszonyítottan időnek előtte leszakítják az anya testéről[...] A meg nem kapaszkodó gyermek több tudatos ápolást és felügyeletet kíván, és ez csak a család körében adható meg, ahogy az az embernél kialakult.”⁴⁰

A „családban megoldott” ápolás azt jelenti, hogy a szülők, nevelők mindent megtesznek azért, hogy a gyermek ne tudjon megkapaszkodni. Jön a külön ágy, bölcső, függőágy, amelyekben már nem simulhat anyja meleg testéhez. Ráadásul pólyába teszik, végtagjait leszorítják, hogy még a külvilág hideg tárgyaiba se tudjon megkapaszkodni.

Barta Anna így fogalmazott: „A születéssel megszűnik a gyermek és anyja között mindaddig fennálló biológiai egység, helyét *pszichikus egység* veszi át. Ám miként az anyaméhet, e szoros pszichés egységbe tartozást is el kell hagynia a kisgyermeknek, hogy fejlődésének végén, önálló individuumként már csupán saját testi és lelki egységét ismerje el a külvilággal szemben. A pszichikus születés azonban igen sokrétű, lassan kibontakozó belső folyamat, szemben a korábbival, mely rövid és drámai.”⁴¹

Bálint Alice gondolatai újabb szomorú részletét tárják föl az elszakadás következményeinek: „Az anyáról való leválás, az eredeti kölcsönösségen alapuló kötődés feladásának értelmében, megbékülést

⁴⁰ Hermann I. 1989. 101.

⁴¹ Barta A. 1993. 9.

jelent azzal a ténnyel, hogy az anya különálló lény, saját érdekekkel. Gyűlölet az anyával szemben nem leválási forma, hanem a kötöttség további fennmaradását mutatja, negatív előjellel. Gyűlölik az anyát, mert többé nem az, aki volt.”⁴²

Amikor a kisgyermek az anyja nélkül magára marad, még egy elemi érzés uralkodik el benne: a *szorongás*. „A félelem, a bizonytalanság, a megsemmisülés érzése amit ilyenkor átél, a későbbi szorongásos állapotok élményanyagában újra felbukkan. E szorongásoknak, melyek akár ma is félresöpörhetik biztonságérzetünket, s melyekkel mint kisgyermeknek, a természetes fejlődés folyamán meg kellett birkoznunk, ugyanott találjuk gyökerét: az elszakadás szorongásában.”⁴³

A mai csecsemő bepólyázásából adódik, hogy az anyagyermek kapcsolatot már korán nem a fizikális, hanem az *érzelmi, lelki* megkapaszkodás váltja föl és ez mind inkább helyettesíteni lát-szik az eredeti ősi ösztönt. Barta Anna így írt erről:

„Bár a kisgyermek igénye a szoros testi kapcsolatra nyilvánvaló, az egykor a megkapaszkodásban fellelt biztonságot ma már nem az anya testén való csimpaszkodás adja meg, hanem az anyai gondoskodás, megannyi formája igyekszik pótolni azt. A csecsemő ösztönös hívójelei – sírás, mosoly, kapaszkodás stb. – hatnak az anyára, aki válaszaival csillapítja az ösztönfeszültséget. A fizikainak – részben – a pszichés felé való eltolódása ez, ahol az anya és a testén kapaszkodó kölyök egysége, mint az anya és gyermeke közötti mély pszichés egység valósul meg, s ahol a leválás, az elszakadás, döntően pszichés jelentőségű eseménnyé válik.”⁴⁴

A természet úgy alkotta meg az embert, hogy a megkapaszkodás ellentétösztönét, az elszakadást – bármennyire kellemetlen számára – *maga is keresse*. A csecsemő fejlődése során ugyanis az anyai melegség megtartása mellett kialakul benne a *külvilág megismerésé-*

⁴² Bálint A. 1990. 53.

⁴³ Barta A. 1993. 9.

⁴⁴ Barta A. 1993. 9.

nek vágya. A külvilággal való kapcsolat az anyától történő elszakadást jelenti. Barta Annát idézzük:

„Az anya testén kapaszkodó kölyök, megkapaszkodási ösztöne mellett hőigényét is kielégíti.” Úgy is fogalmazhatunk, hogy „[...]a hőigény szintén azon dolgok sorába tartozik, melynek kielégítését eredetileg a megkapaszkodás ösztöne hivatott biztosítani azáltal, hogy az ösztönfeszültség éppen az anyához bújástól szűnik meg. A szorongásos állapotokban jelentkező fázás, reszketés ugyancsak az elszakadásból, a meleget adó anyai test elvesztéséből eredeztethető. A csecsemő számára igen fontosak a melegingerek. A pszichés áttevődést pedig az olyan kifejezések, mint a szeretet melege, jól érzékeltetik.”⁴⁵

Az anya segítségére siet a gyermeknek, hogy az elszakadás ne hirtelen trauma legyen, hanem folyamat, amely a lehetőséghez képest oldja a feszültséget. „A leválás, a külvilág felé fordulás sikere természetesen mindenkor függvénye az anyával való kielégített kapcsolatnak is. Csak ily módon tudnak érvényesülni azok az ösztönös, később érzelmi motivációk, melyek a gyermek érdeklődését fokozatosan a külvilág felé fordítják. Megkapaszkodás és keresés egy töről fakadnak. Bár irányuk ellentétes, valaha egyazon tárgyra, az anyára vonatkoz-tak.”⁴⁶

Mind a megkapaszkodás, mind az elszakadás egyes szám első személyben történik, vagyis ezekben a fejlődési folyamatokban az ÉN-nek van elsődleges szerepe. S. Freud az ember ősi félelmének a születési félelmet tekintette. A születést (és nem a szülést!), mindig az újszülött éli át, az elszakadástól tehát az ÉN szenved. A félelem rögtön előjön, ha az anya vagy nevelő az elszakadási folyamat segítségével tapasztalatlanak bizonyul. Érdekes és fontos példát hoz erre Bálint Alice:

„Mindenki, akinek csecsemőkkel van dolga, ismeri a gyermeknek rémült, majomszerű belékapaszkodását (Hermann, Ferenczi), ha pl. a fürdetésnél az ápoló személy egy ügyetlen mozdulatára úgy

⁴⁵ Barta A. 1993. 10.

⁴⁶ Barta A. 1993. 10.

érzi, hogy elvesztette megszokott biztonságát. Általában megfigyelhető, hogy a gyerekek nagyon érzékenyen reagálnak arra, hogy milyen nyugodtan és biztonságosan tartják őket. Teljesen idegen személyek, ha ezzel a képességgel rendelkeznek, kellemesek a kisgyerekeknek és az a gyakori jelenség, hogy a csecsemő sírással védekezik az ellen, hogy idegen személy a karjába vegye, igen sokszor megmagyarázható azaz, hogy az illető nem jártas az ilyen kisgyerekekkel való bánásmódban, ezért ügyetlen vagy bizonytalan.

Tapasztalatlan fiatal anyáknál látjuk például, hogy a gyerek korántsem náluk érzi magát a legjobban. Ez addig tart, amíg a fiatal anya a szükséges biztonságot [nyújtó képességet] elsajátította. Ha az anya tartósan ügyetlen maradt (ami nála kétségkívül – akár tudatosan akár tudattalanul – a gyermek [iránti] visszautasítását jelenti), akkor ezáltal már ebben a korai időben beállhat a gyerek elidegenedése az anyjától.⁴⁷

A leesés, kiszakadás, elválás félelmet keltő érzése a megszületés pillanatában keletkezik és a méhen kívüli élet során is megmarad. „[...]valószínűnek tartom – írta Bálint Alice – hogy a gyermek reflexszerű bekapaszkodása az önmaga féltésének egy fajtája, mialatt közvetlenül tapasztalja annak a szükségességét, hogy legyen rajta kívül valami, ami tartja. Az éhség csillapításához is egy fajta kívülálló valamire van a gyermeknek szüksége, csakhogy míg itt a halasztás és eltolás (ujjszopás) bizonyos fokig lehetséges, addig a leesés traumás élmény, amely mindjárt a megszületéskor hirtelen szakadékként választja el az ént a külvilágtól, tehát olyan élmény, amely – hogy azt még egyszer hangsúlyozzuk – a függést a külvilágtól közvetlenül érezteti.

A későbbi ösztönfélelem legnagyobb részben bizonyára a magunk féltésének és a szeretet elvesztésétől való félelemnek ebből a végzetes összeolvadásából fakad. Az ember fél olyat tenni, ami a

⁴⁷ Bálint A. 1990. 68.

szeretet elvesztésével járhat[...] Mert a szeretet elvesztése valahol a tudattalanban életveszedelmet jelent.”⁴⁸

Föl kell vetnünk azt a kérdést, hogy a csecsemő által az anya befogadása, a belé való megkapaszkodás során kialakuló gyermeki imprinting is tulajdonképpen egy lelki „megkapaszkodás”, és az elszakadással járó *biztonságos testközelség* elvesztése nemcsak fizikálisan okoz traumát, hanem pszichésen is. „[...]a szülőktől való elszakítás rövidebb szakaszait is általában komolyabb lelki ártalom nélkül viselik el a kisgyerekek, habár ilyenek után közvetlenül gyakran látható rajtuk nyugtalanság, és reakciójukban több az idegesnek, szorongónak, neurotikusnak mondható elem. Ha a későbbiek során a kapcsolat helyreáll, az elszakadás következményei elmúlnak.”⁴⁹

Minél harmonikusabb volt a gyermekkori kötődés a szülőkhöz, minél jobb lehetőség adódott a szükség esetén való megkapaszkodásra, annál könnyebb és zavartalanabb a leválás, a szükségszerű elszakadás folyamata.

Az elszakadás általában hosszabb lefolyású, ha a gyermek kikerül a családi közösségből, vagy éppen a szülőket, elsősorban az anyát veszíti el. „A szülőktől való elszakadás azonban már magában rejti a szülőkkal való kapcsolat zavarának modelljét. Említettük már, hogy az elszakadás kölcsönhatásként eredményez nehézségeket, azzal, hogy az anya változik meg, és nem lesz megfelelő erősségű anyai motivációja, nem lesz kielégítő anyai viszonyulásmódja[...] Az újszülöttkori betegség és az anyától elszakított kórházi kezelés ezért okoz gyakran zökkenőt a gyerek és az anya kapcsolatában.”⁵⁰

Szélsőségesen komoly zavart jelenthet, ha a gyermek az őt nevelő szülőket végleg elveszíti, vagy a tőlük való elszakadás, távolmaradás időtartama igen hosszú. „A szülőkapcsolat hosszabb időn át

⁴⁸ Bálint A. 1990. 68.

⁴⁹ Buda B. 1986. 33.

⁵⁰ Buda B. 1986. 33.

tartó hiánya károsítja például a testi növekedést is, és a csecsemő gyakran esik sorvadásos betegség áldozatául.”⁵¹

gyermek növekedésével az anya ösztönösen is igyekszik szabaddulni a testi-lelki „parazitizmusból”, gyermeke csimpaszkodásából, hogy visszanyerje – úgymond – megszokott önállóságát. „A csecsemőkorból kinövő gyermek már nem olyan kellemes az anyának (itt mindig az ösztönös anyaiság lebeg a szemünk előtt), de az mindazonáltal csüng rajta és szeretési módként csak a naiv egoizmust ismeri. A naiv egoizmus azonban tarthatatlanná lesz, mert immár hiányzik a kölcsönösség, ami alapja volt.”⁵² Többek között itt kerül előtérbe az **apa** szerepe a nevelésben, amikor a kisgyermek tudati fejlődését is lehet segíteni.

4.1. Az elszakadási folyamat szakaszai

Barta Anna részletesen foglalkozik a gyermek elszakadásának szakaszaival: „Margaret Mahler kidolgozta a *szeparálódás-individualizáció elméletét*, melyben szakaszokra bontja a csecsemő pszichés fejlődését. Ez a fejlődés a leválás, az anyától való elszakadás mentén halad. A szeparáció folyamán a gyermek mindegyre világosabban éli át anyjától való különválását, anyjával és a külvilággal fokozatosan [változó] kapcsolatot él meg. Az individuáció pedig az e folyamat során alakuló vonások, a kezdődő személyiségjegyek formálódásának története.”⁵³

A Mahler kidolgozta elszakadási fázisok így következnek:

1. Normális *autisztikus* (csak önmagára irányuló, mással nem törődő) fázis, amely az élet első 4-6 hetét foglalja magában. „A bőr érzékelése, – a hő-meleg érzés és a tapintás – hangsúlyozottan fontosak e korai időszakban, ahogyan az a megkapaszkodásos helyzetből is világosan kiderül. Így lassan, – a fizioiógiás érési folyama-

⁵¹ Buda B. 1986. 34.

⁵² Bálint A. 1990. 53.

⁵³ Barta A. 1993. 10.

tokkal párhuzamosan – előrehalad a csecsemő testének erotizálódása.”⁵⁴

2. A *szimbiotikus* (együttélő vagy összefonódó) fázis a 2-től 4-5 hónapig tart. Az „autisztikus burok” fokozatosan megreped. „A test erotizálódása folytán mindegyre lényegesebbekké válnak a perifériás testélmények a belső észlelésekkel szemben. Az egyes testrészek erotikus megszállása közül a kéz és szájzóna erotizálódása a legfontosabb. A szopás és kapaszkodás igénye végül az ujszopásban egyesül, mely ekképp feszültségoldó hatású és egyszersmind az első autoerotikus ténykedés.”⁵⁵

3. A *differenciáció* (elkülönülés) fázisa az 5-6 hónaptól veszi kezdetét. Az anyát helyettesítő, ún *átmeneti tárgyak* – ahogy Winnicott nevezte – főleg puha és szőrös tárgyak „[...]az anya távollétének elviselésében nyújtanak segítséget. Jelentőségük azonban csak a mozgás igazi birtokbavétele után, a személyiség további éréseivel mélyül el, amikor a gyermek messzebbre kalandozik már anyjától, gyakrabban van egyedül, s egyre erősebben éli át az elszakadás felébresztette szorongást.”⁵⁶ Az anyát akkor már határozottan megkülönbözteti és megjelenik az idegentől való szorongás.

4. A *gyakorló* fázis akkor következik be, amikor a gyermek a külvilág felfedezésére indul. A gyermek „[...]önerejéből mind nagyobb távolságra jut anyjától, lerakva ezzel a lelki elválás alapjait is. Bár a külvilág iránti érdeklődés a differenciáció óta egyre erősödik, s talán egész életünket illetően – a gyakorló fázisban éri el csúcspontját, kezdetén mégis elválási szorongást élnek át a gyerekek.”⁵⁷

A gyakorló fázis két szakaszát különbözteti meg:

a/ A gyermek még négykézláb mászik, kapaszkodva föláll és anyja segíti a járnai tanulását.

⁵⁴ Barta A. 1993. 11.

⁵⁵ Barta A. 1993. 11.

⁵⁶ Barta A. 1993.12.

⁵⁷ Barta A. 1993. 12.

b/ „A világgal való szerelembe esés” eufórikus (fokozott, megokolatlan jókedvű) hangulat. Ez a járó, sőt szaladó gyermek időszaka. „Az anya elől való elszaladás, vagy éppen a játékosan elszaladó anya után futás élénken kifejezik – a mozgás pusztja örömén túl – az elszakadás és újra egyesülés izgalmát, az anya szeretetéről való megbizonyosodást. Vagy az egyszerű együtt sétálás – az, hogy a gyermek már ott tud lépkedni anyja mellett, kettejük összetartozásának újfajta örömet adja. A szimbiózis mély egységét a szoros együttlét váltotta fel.”⁵⁸

Elgondolkodtató Barta Anna következő mondata: „Világosan látja már a kisgyermek saját esendőségét s megérzi, hogy egyre nagyobb önállósága magába rejti a végleges elszakadást. Új korszak köszönt be.”⁵⁹ Abban nem vagyunk biztosak, hogy a kisgyermek „viáosan látja”-e a saját esendőségét, de abban igen, hogy ösztönösen érzékeli az elszakadás mind inkább hosszabbra nyúló időtartamát és visszafordíthatatlanságát.

5. Az *újraközeledési* fázis mintegy a másfél éves kortól következik be. Ebben az időszakban a kisgyermek önállóan eltávolodik a biztonságos anyai testtől, de az anyai szeretet birtoklása az a *póráz*, amely a mama kötelékében megtartja. „Az újraközeledési fázis éppen átmenet jellege miatt érzékeny időszak, hisz a biztonság egy elveszített formája helyére kell újat találni, felépítve a magasabb rendű énsztruktúrát[...]

[...]Hajlandók már elfogadni ismerős személyeket anyjuk pótlékeként, s ölse bújva, regresszióba [visszaesésbe] csúszva igyekeznek megfeledezni elhagyatottságukról.”⁶⁰

Ennek a korszaknak két fontos tényezője van az elszakadás szempontjából: az egyik a csetlő-botló gyermek gyakori sérülései és a velük járó traumákon keresztül kialakuló *önsajnálata*. „Az elszakadás fájdalmas hangulata időnként eluralkodik a gyerekeken, önsajnálata

⁵⁸ Barta A. 1993. 13.

⁵⁹ Barta A. 1993. 13.

⁶⁰ Barta A. 1993. 14.

fordul. A testi sérülések okozta kisebb fájdalmakba is mintegy átömlik ez, fokozva az azokra adott reakciót.”⁶¹

Ugyancsak ehhez, az újraközeledési időszakhoz tartozik az az alkorszak, amikor a „mágikus taglejtések mindenhatóságának időszakát” fölváltja a *beszéd*. „Ha például a gyermek a »mama« szót mondja ki, mint egy varázslatra anyja jelenik meg. A szavak használatának kezdetén, azoknak tehát valóban »mágikus« megjelenítő erejük van[...] A szeparációs szorongással küzdő gyermek segítséghez jut azáltal, hogy képes a biztonságot jelentő anya képét felidézni, a gondolkodás eszközeivel csillapítva ösztönfeszültségét.” Elfogadja a saját külön létét, de saját énjébe olvasztja a vágyott anya képét. „Ez, a belsővé vált anyakép az egyetlen út, mely a belső biztonság megszilárdulásához vezet.”⁶²

A gyermek *énképe* kezd tudatosulni. Ehhez hozzájárul a közössége, legyen az egy család, bölcsőde, vagy az óvoda kezdete, ahol átéli az elszakadás mind hosszabb időtartamát. Ranschburg Jenő írta: „Minen óvónő tudja, hogy az első néhány nap az adaptáció, a beilleszkedés ideje. A gyerek sokat sír, társaival vagy az óvónővel alig létesít kapcsolatot. Félelme ún. szeparációs helyzet: a szülőtől való elszakadás mindig veszélyt jelent, és adott esetben a veszély forrása az idegen környezet.”⁶³

6. *A belső biztonság megszilárdulásának korszaka.* A közösségbe kerülés traumáját csakhamar fölváltja a megszokás, elfogadás, majd a ragaszkodás, amikor rájön, hogy az új környezet és az új arcok nem ellenséges szándékúak, hanem meg lehet bennük kapaszkodni. A szülők nap, mint nap átélik azt, amikor gyermekükért mennek és ő még önfeledten játszik. Ilyenkor gyakran nyűglődve vagy sírva, csak az ő erőszakuknak engedelmességgel hagyja el környezetét, amelyben megkapaszkodva, már biztonságban, jól érzi magát.

⁶¹ Barta A. 1993. 15.

⁶² Barta A. 1993. 16.

⁶³ Ranschburg J. 1984. 89-90.

A belső biztonság megszilárdulása az iskoláskor vagy *prepubertás* idején kezd világosabb formát öltetni, tehát igen hosszú fejlődési út után, és a *beérés* a felnőttkor elérésével sem szükségszerű. „Az anya távolléteinek, a leválási szorongás elviselésében a belsővé váló, mindig felidézhető jó anya képe segít.”⁶⁴

A szocializáció befejező része ez, ha az egyéniség megfelelően tudott fejlődni. „[...]Így lesz képes a gyermek hosszabb időre is nélkülözni anyját, ami alapfeltétele annak, hogy a szélesebb értelemben vett társadalom tagjává válhasson.”⁶⁵ Vagyis ekkor már mind inkább a társadalomba kapaszkodik.

A serdülőkor is elszakadás. „Mint egykor a gyakorló fázisban, a gyerek ezúttal sem éli meg át az elszakadás tényét, amelyhez pedig egyre közelebb kerül. A serdülőre vár a feladat, hogy a felnőtt világ nyújtotta védettségtől valóban elszakadjon, és személyiségét – érzéseit, gondolatait, tetteit – mint függetlent élje meg, s azokat szülői támasz nélkül legyen képes vállalni.”⁶⁶

Az elszakadás végig kísértő ösztöneként a 12-13 éves korban jelentkezhet az *öngyilkossági fantáziálás*. „A gyerek saját életet akar – s ezen azt érti, hogy ma dönthessen, saját felelősségére határozhasson.”⁶⁷

Barta Anna szerint: „[...]miközben az eljövendő lehetőségekről fantáziál, felidézi a múlt már elveszett lehetőségeit is. Gyász érzése keríti hatalmába. Az elveszített gyermekkort, a szülőkkel való bensőséges kapcsolat elmúlását gyászolja. A jövő még nem valóság, a múlt pedig már nem lehet az. Még nem felnőttként, de már nem is gyermekként, a serdülő gyakran éli át magányosságát.”⁶⁸

⁶⁴ Barta A. 1993. 16.

⁶⁵ Barta A. 1993. 16-17.

⁶⁶ Barta A. 1993. 32.

⁶⁷ Mérei F.–V. Binét Á. 1981. 276.

⁶⁸ Barta A. 1993. 34.

5. „BŐRÁPOLÁSOS SZOLGÁLAT”

Az elszakadás részletösztonéként jelentkezik a *bőrápolásos szolgálat*. Majmokat szemlélve, ki ne látta volna, hogy egyik a másikat *kurkássza*. Az is gyakori, hogy három, négy majom ül egymás előtt, majdhogynem egymás ölében, és mindegyik az előtte lévő szőrét vizsgálja. Külső parazitákat, kiálló bőrképleteket szedegetnek, vagy szőrszálakat tépdésnek ki.

15. A pávián anya kölykét kurkássza. (Szeged, Vadaspark).

16. Önmagát kurkászó pávián (Szeged, Vadaspark).

17. Idős fekvőbeteg mosdatása.

Országos Széchényi Könyvtár

18. Sebellátás, sebkötözés.

19. A haj fésülése.

20. Körömvágás.

Hermann Imre fölteszi a kérdést: „Jelentkezik-e azonban az embernél is bőrápolásos szolgálat, a megkapaszkodásnak ez a fontos pótló művelete?”⁶⁹ Válasza: igen! Például: „[...]hajápolás, bőrtisztogatás és a haj gondozása az idegen anyag eltávolításával; tetűtlenítés, ektoparaziták fellelése és elpusztítása, és a bőrfelszín zavaró egyenetlenségeinek eltüntetése; sebkezelés, szálkák eltávolítása a bőr felszínéről vagy mélyebbről”⁷⁰ Nincs itt abban ellentmondás, hogy a bőrápolásos szolgálatot az elszakadásnál tárgyaljuk, holott Hermann a megkapaszkodásnál említette? A bőrápolásos szolgálat, amíg a test ápolása, megfogása történik, valóban megkapaszkodás. Amint például a szőrszál, bőrpikkely kitépésére kerül sor, már elszakadás. „Ennek mélyebb értelme a megkapaszkodásos helyzet ismétlésén kívül éppen a bőrfoszlányok stb. eltávolítása által az erőszakos eseménynek az anyától való elszakításnak drámai ismétlése.”⁷¹ Ide tartozik még a körömrágás, sebletépés, szőrkihúzás stb. Ezeknek az „[...]erőszakos, sokszor véres leszakításukban az a Freud és Ferenczi által hangoztatott motívum is bennefoglaltatik, amely szerint énünk arra törekszik, hogy az elszenvedett traumát, jelen esetben az elszakadást újra átélje, de már nem traumatikusan, kívülről rákényszerítetten, mint ahogy a megkapaszkodott gyermek leszakítása történt az anyjáról, hanem saját akaratából, maga által adagolt módon, mint amikor szabad »felnőtt« cselekszik.”⁷²

Minduntalan, ebben a részletösztönünkben is előjön a csupasz majom traumája, amely a szőrzet elvesztésével következett be. „A haj, a megkapaszkodás passzív szerve különleges, érzelmileg aláfestett érdeklődést kelt, amint ez a hajviselethez vonatkozó számos előírásból következtethető. Ezzel talán a képzeletvilágban az ember viszonylagos szőrtelenségét próbálják kiegyenlíteni.”⁷³

A szociográfusok, etológusok, antropológusok és etnográfusok a bőrápolásos szolgálat megannyi példáját írták le, amelyek főleg a törzsi kultúrákban élnek, de különböző formáit a mai civilizált népeknél is megtaláljuk.

B. Malinowski a melanéziai Trobriand-szigeteken élő törzsi közösségek megfigyelése során azt tapasztalta, hogy „[...]a szerelmesek belemélyítik ujjukat egymás hajának sűrű bozótjába, simogatják vagy tépik is.”⁷⁴ A szerelmeskedést az egyik adatközlője, Monakewo bennszülött így beszélt el: „[...]egy nagy fához érkezünk, leülünk, kutatunk egymás fején és megesszük a tetveket[...].”⁷⁵

Országos Széchényi Könyvtár

⁶⁹ Hermann I. 1984. 110.

⁷⁰ Hermann I. 1984. 111-112.

⁷¹ Hermann I. 1984. 119.

⁷² Hermann I. 1984. 120.

⁷³ Hermann I. 1984. 109.

⁷⁴ B. Malinowski. 1972. 193.

⁷⁵ B. Malinowski. 1972. 193.

Samoán a „[...]taupon [falu szüze] sok időt fordított a testápolásra, mivel a körzetben a legszebb nőnek számított. Mindennap megfürdött a tengerben, testét illatosított kókuszolajjal kenegette, hogy bőre puha és rugalmas legyen.”⁷⁶

Boglár Lajos az Amazonas felső folyása mentén élő tikuna indiánokról írta, hogy a nőt az első menstruációja után alakos, maszkos tánc közben így *avatják föl*: „A lányt csakhamar körbefogják a vendégek, s valamennyien tépnek a hajából egy-egy szálát. Ezután bekötik a fejét kendővel, s azt addig kell viselnie, amíg a haja ismét ki nem nő.”⁷⁷ L. Clark írta: „A két indián[...] az izzó nap elől a kalibába húzódtak, s leguggolva egymás hosszú fekete hajában bolhászkodtak.”⁷⁸

László Gyula a Szent László-legenda előzmény- és középkori ábrázolásait vizsgálta. A fa alatt ül egy leány és a győztes az ölébe hajtja a fejét. Egy Ung megyei népballadánkban a jelenetet így fogalmazták újra:

„Gyere velem arra helre,
Keress egyet a fejembe,
Talált egyet a fejibe,
Elszunnyadott az ölibe.”

László Gyula így magyarázta a balladában leírt jelenséget: „Az Ung megyei változat pedig nyíltan megmondja, hogy a »nézz egy kicsit a fejembe« annyit jelent, hogy keress tetveket a fejemben.”⁷⁹

Megdöbbenő, hogy ez a részletöszton erősen folklorizálódva, mint babonás népszokás, miként élt a XX. század derekáig. A Bihari-Pócs szerzőpáros leírta, hogy „[...]nem volt szabad a csecsemő körmét egyéves koráig levágni, nehogy »lopós« legyen, inkább szoptatás közben rágta le az anya.”⁸⁰

Gondoljunk hétköznapi életünk megannyi apró szokására. Amikor két közeli ismerős, barát találkozik és belemelegszenek a beszélgetésbe. Öntudatlanul megérintik, megfogják egymás karját, vállát; igazgatják a nyakkendőjét, gallérját, ruhafodrást stb. Ezek a tevékenységek a megkapaszkodás külső jelei, amikor ösztönösen keressük a testi közelséget, a biztonságot a másikban. Az a kedveskedés, ahogy a gombjait csavargatjuk és a ruháján lévő apró pihéket, cémaszálakat húzogatjuk, a vállára szóródott korpalemezskéket szedegetjük, tisztogatjuk – miközben világmegváltó gondolatainkat vagy a most hallott pletykát meséljük – az elszakadás részletösztonének felel meg.

⁷⁶ H. Damm. 1961. 331.

⁷⁷ Boglár L. 1986. 52.

⁷⁸ L. Clark. 1969. 121.

⁷⁹ László Gy. 1944. 419.

⁸⁰ Bihari A.–Pócs É. 1985. 24.

6. A MODERN EMBER ELSZAKADÁSA

A törzsközösségi társadalmakban az egyéni elkülönülésnek jóval kisebb a lehetősége és a súlya, mint a korszerű társadalmakban. Az idő múlásának szintén nincs meghatározó jelentősége. Ebből következik, hogy a halál sem olyan tragikus, hiszen az egyén élete gyermekein keresztül folytatódik a közösségében.

A hagyományos társadalmakban – amilyen pl. Magyarországon a nép zömét kitevő paraszttársadalom volt az 1960-as évek elejéig, az egyéni termelés felszámolásáig – az idő tényező; a *telő idő* már beleszól az egyén mindennapi életébe. Következésképpen a halál elkülönül. Nem az egész csoport gondja, hanem mind inkább az *egyén* sérelme.

A hagyományos társadalomban a közösség minden tagjának *helye, kijelölt szerepe* van, pedig ebben a csoportban az egyéniség föloldódik, míg a modern társadalomban – és ez kicsoda ellentmondás! –, az elszakadás során nincs is rá szükség. Az egyén így kiesik a szerepből, de gyakran nem is osztanak rá.

Az emberi értelem, szabadság és autonómia fejlődésével az ember mind inkább *individualizálódik*. A közösségi érték helyett az egyéni képességek fejlesztése lép előtérbe. Így minden ember más és más lesz, és a *máságot* egyre nehezebb elviselni. Az ember lassan bezárkózik az „elefántcsont tornyába”, azaz a *saját lelki börtönébe*, amelynek rácsait maga helyezte a kijáratra és a fényt közvetítő ablakra. „Az én házam az én váram” – hirdeti a közmondás –, ahová, mint a csiga a házába, visszahúzódhatok az emberek elől. Elmaradnak a közös cselekvések, az érzelmek közös átélése és az együttes gondolkodások. Ami a spontán közösségi életből egyre torzultabb formában megmarad – sportversenyeken együtt izgulni, ordítani, olykor törnizüzni; bandákba verődve antiszociális cselekményeket elkövetni, katonai kötelékben harcolni – ezek már mind az agresszió jegyében zajlanak és nem éppen kedvezőek.

Ehhez az „életmódhoz”, az elszakadásban éléshez az egyént „hozzáségíti” a társadalom. A technicizálódás, a rohanás, az egyre több és nagyobb akadályok legyőzésére fordított energia elvonja, így sem idő, sem lelki erő nem marad benne a szeretet sugárzására, s amint ez kialszik belőle, végleg magára marad.

A XX. század végén az ember életének első harmadában még kapaszkodni képes az életbe, a természetbe, a szerelembe, a házastársába és a szeretetbe. Élete második harmadában a célokba, gondolatokba, eszmékbe és az érdekekbe. Az utolsó harmadban ezeket fokozatosan és sorra elveszíti. *Elmagányosodik.* (Ezt nem szabadna törvényszerűnek tartani. Sajnálatos jelenség, de remélhetőleg nem általános. Amiképp a továbbiakban leírtak sem szükségszerűek, hiszen alkalmas személyek közreműködésével kivédhetők. Megelőzésükre, elkerülésükre recepteket is kapunk ebben a kötetben.) Családban, barátok között vagy munkatársi közösségben is *egyedül van* és ezt gyakran nem látja a környezete. Ez az elszakadás kétféle jelentéstartalommal bír. Lehet pozitív, ha teheről szabadul meg, és negatív, amikor veszteséggel jár. Életünk vége felé megbomlik az egyensúly és mind több lesz benne a fájdalmas elszakadás, hiszen ami eddig nem volt teher, vagy „édes teherként” hordozta, időközben az is nyűggé vált.

7. AZ „ELVETETTSÉG”

A XX. század fejlett társadalmában az elszakadás negatív jelenségei mind inkább szaporodnak; de úgy is szemlélhetjük a dolgot, hogy a megkapaszkodási és elszakadási egyensúly egyre jobban megbomlik. Az emberek mind fiatalabban, mind hamarabb és hamarabb jutnak el a negatív élményekhez, amelyek a fájdalmas elszakadást eredményezik. Nem véletlen, amikor az egészségügyben dolgozóktól azt halljuk: „nem is tudjátok, milyen beteg a mai ember”, hiszen a fizikailag szenvedőt még a társadalomban ért megannyi elszakadással járó lelki trauma is sorvasztja.

Kihat ez a gyógyítók érzelmi-lelki életére is. Ezzel kapcsolatban Buda Béla az egészségügyi dolgozók, s ezen belül az orvosok

vulnerabilitását (sérülékenységét) hangsúlyozza, amely testileg és lelkileg érinti őket.⁸¹

„A fejsze pedig immár a fák gyökerére vettetett. Azért minden fa, a mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik, és tűzre vettetik”⁸² – visszhangzik Máté evangéliumában a hajdani népszokás, amikor a terméketlen gyümölcsfát a gazda baltájával fenyegette meg. Kiderül, hogy a modern civilizációban gyorsan növekedik a „kivágásra ítélt fák”, az „elvetettségre” került emberek tömege. D. Prince amerikai lelkész tanulmányában megdöbbentő tapasztalatairól számolt be. Vázlatosan azért is érdemes az emberi elszakadásnak az elvetettséggel jellemzett példáit írásából bemutatni, hogy számunkra intő példa legyen: ne ezt az utat járjuk! D. Prince fölteszi a költői kérdést, amelyre rögtön választ is ad:

„Hogyan vágják ki a fát? Gyökerestől! Mikor ily módon eljuttottam a felszín alatti dolgokhoz, felfedezésem rám is a meglepetés erejével hatott. Azt láttam, hogy az emberek problémáinak leggyakoribb oka az ELVETETTSÉG. Erre a következtetésre nem szociológusként vagy pszichológusként, hanem prédikátorként jutottam.”⁸³

Döbbenetes becslése nehezen ellenőrizhető, de a dolgozatban összeállt kép, és a saját benyomásunk alapján, nincs miért kételkedni az adatában. Így nyilatkozik: „A mai társadalomra nehezedő nyomásokat és különösen a családok szétesését figyelembe véve, az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy az Egyesült Államok lakosságának legalább fele küzd az elvetettségerzés valamilyen formájával.”⁸⁴

A jóléti társadalom, amely sok embernek vágya és ideálja, úgy tűnik tehát, hogy felgyorsítja az elszakadási folyamatot és mind töb-

⁸¹Buda B. 1989. 98-107.

Buda B. 1993. 74-77.

⁸²Biblia. Máté, 3: 10.

⁸³D.Prince. 1993/2. 10: 47.

⁸⁴D. Prince. 1993/2. 10: 47.

ben szenvednek tőle. (Ezzel kapcsolatosan érdemes elolvasni Ken Kesey: „Száll a kakukk fészkére” című ismert regényét, amelyben az író az ún. jóléti társadalom fonákságait írta le, éppen az elvetettség és elszakadás eklatáns és tipikus példázataként.) „Az elvetettség legpusztítóbb válfaja azonban akkor léphet fel, ha egy gyermek elutasítást tapasztal a szülei részéről. Ezt a sérülést véleményem szerint három alapszituáció okozhatja[...]

Az első a nem kívánt terhesség esete. Az anyuka olyan gyermeket hordoz a méhében, amelynek világrajöttét nem igazán akarja[...]. Az ilyen gyermek már az elvetettség szellemével jöhet a világra[...]

A második ilyen alaphelyzet, amikor a szülők, nem fejezik ki gyermekük iránt a szeretetüket. Egy időben gyakran lehetett látni autók hátulján olyan matricákat, melyekre az volt írva: »Megöleltem már a gyermekedet ma?«⁸⁵

„A harmadik alapszituáció, amikor a testvérek – szándékosan vagy akaratlanul – nem ugyanazt a bánásmódot tapasztalják szüleik részéről[...]

Emlékszem egy édesanyára, akinek két lánya volt, és az egyiket jobban szerette a másiknál. Egy nap valami zajt hallott a szomszéd szobában, és mivel úgy gondolta, hogy a kedvenc lánya lehet az, átkiáltott: »Te vagy az, kedvesem?«

A másik lány hangja válaszolt: »Nem, csak én vagyok!«

Az anya akkor döbönt rá, hogy az egyik lánya iránti túlzott rajongása milyen nyomot hagyott a másikban. Megtért és mindent elkövetett, hogy a másik lányával megromlott kapcsolatát helyreállítsa.⁸⁶

D. Prince az elvetettség szempontjából osztályozza az embereket. Erről így fogalmazott:

⁸⁵ D. Prince. 1993/2. 10: 47.

⁸⁶ D. Prince. 1993/2. 10: 49.

„[...]az elvetettség három fajta embert hoz létre:

1. van, aki föladja;
2. van, aki kitar;
3. van, aki visszaüt.”⁸⁷

Az első esetben a következő sorrendben alakul a tragédia: „[...] elvetettség, magányosság, önsajnálát, gyötrődés, depresszió, kétségbeesés vagy reménytelenség, halál vagy öngyilkosság[...]

Ijesztőek az amerikai fiatalok legújabb öngyilkossági adatai. A National Center For Help statisztikai értelmében 1990-ben több mint 5000 öt és huszonnég év közötti fiatal követett el öngyilkosságot.”⁸⁸

Amikor az elszakadási folyamat odáig jut, hogy az ember *agressziós* cselekményt követ el, és ez *önmaga ellen* irányul, abban az esetben – a kísérlet túlélése esetén – nagyon nehéz a megkapaszkodást újra létrehozni, a csoportja és a társadalma felé hidat verni.

A második, kitarító típus „[...]elhatározza, hogy nem adja meg magát, és elkezd valamiféle védekezési módot kiépíteni. Az egész azonban csak díszlet a belül zajló fájdalmas küszködés elrejtésére[...]

A harmadik típus harcossá válik, aki mindennel szembeszáll. Reakciói valahogy ilyen sorrendben követik egymást: 1. elvetettség; 2. neheztelés; 3. gyűlölet; 4. lázadás.”⁸⁹

Országos Széchényi Könyvtár

8. AZ ELSZAKADÁS SOKFÉLESÉGE

Ebben a fejezetben néhány irodalmi példát hozunk arra, hogy az elszakadás és az ez által bekövetkező számkivetettség milyen sokféle helyzetet hoz létre, és milyen lélektani motivációkat vált ki az elszenvedőkből. Mint érzékelnünk fogjuk, két egyforma eset nincs, az

⁸⁷ D. Prince. 1993/2. 10: 51.

⁸⁸ D. Prince. 1993/2. 10: 52.

⁸⁹ D. Prince. 1993/2. 10: 52.

élet mindig más körülményeket és érzéseket szül, mégis valamennyit az elszakadás motiválja. A példákat több kötetben át lehetne sorolni, de nem ez a feladatunk, hanem az, hogy rámutassunk: ha a hétköznapi életben az egészséges emberek között ilyen sok és tragikus elszakadás lehetséges, mennyivel több van a betegek között, akiknek az újra megkapaszkodása ránk van bízva!

Az irodalmi jellegű kultúrélmények közül a Biblia kihagyhatatlan. D. Prince mutat rá arra, hogy Jézus utolsó órái a keresztfán a teljes elvetettség állapotában teltek. Elszakadt zsidó közösségtől, amelynek egyes vezetői, papjai a keresztre juttatták. A római Poncius Pilátustól, aki mosta kezeit, és habár hatalmában lett volna, hogy segítsen rajta, de nem tette. Tanítványai, akik közül – Máriával együtt – ott voltak ugyan néhányan a kivégzést bámuló tömegben, Jézus elszakadását nem gátolták meg. Végül: „[...]nagy fennszóval kiálta Jézus, mondván: ELI, ELI! LAMA SABAKTANI!? Azaz: Én Istenem, én Istenem! Miért hagytál el engemet?”⁹⁰

*

Fukazava Hicsiró: „Zarándokének ” című novellájában egy döbbenetes japán szokást mesél el. Azokat az idős családtagokat, szülőket és nagyszülőket, akik már eltartásra szorulnak, s hogy ne egyék el a szűkös kosztot a fiatalok elől, felnőtt fiaik egy, a hátukra kötözött deszkapolcon fölcipelik a Narajama hegyre. Ott hagyják őket élve a hollók lakomájául. E kegyetlen racionalitással bíró történet két rövid részletét idézzük. Előbb Tappei vitte föl a hegyre az édesanyját, Rin anyót:

„[...]Az út még mindig szelíden emelkedett. Néhány lépés után talált egy sziklát, amelynek a lábánál nem volt hulla. Amikor ideértek, Rin anyó ráütött Tappei vállára, s a lábával verdesett. Jeladás, hogy Tappei segítse le a hátán levő deszkáról, amelyen ült. Tappei lesegítette. A deszkáról leszállván, Rin anyó a dereka köré tekert gyékényt a szikla alá terítette[...]

⁹⁰ Biblia. Máté, 27: 46.

Rin anyó most ráállt a gyékényre, s kiegyenesedett[...] Tappei nézte a mereven álló Rin anyó arcát. Úgy rémlett neki, hogy nem is a hazulról ismert arc. Kiültek rajta a halál vonásai.

Rin anyó a fia keze után nyúlt, s megragadta. Visszafordította Tappeit abba az irányba, amerről jöttek[...]

Rin anyó keményen szorította Tappei kezét, azután hátba taszította.

Tappei elindult. Megtartotta a hegy törvényét, amely tiltotta, hogy hátratekintsen.”⁹¹

Rin anyó „partner volt”, segítő a különös gyilkosságban, amely így passzív öngyilkossággá „szelídült”. A férfi nehéz szívvel szakadt el az anyjától. Az anya egy darabig maga is szorította fia kezét. ösztönösen kapaszkodott belé, de a hagyomány, a jövő nemzedékért érzett felelősségérzete erősebb volt, és az utolsó elszakadást maga hajtotta végre, amikor ellökte magától a fiát.

A következő részlet még kegyetlenebb. Ebben a japán író a fiú és idősebb apja küzdelmét örökítette meg. Az öreg foggal-körömmel kapaszkodik az életbe, a fiába, aki viszont a legbrutálisabban végzi el az elszakadásukat. Az apa nem segítő partner, így a cselekedet gyilkosság lesz. Az emberölés a *legerőteljesebb elszakasztást* jelenti.

„A Garas-házi fiú ugyanis abban mesterkedett, hogy Mata apót letaszítsa a Hét völgy tetejéről a négy hegy övezte, feneketlen, pokoli mélységbe. S ez Tappei szeme láttára történt[...]

Tegnap este Mata apó elszökött, de most tetőtől talpig gúzsba volt kötve. Úgy hullt a földre, mintha nem is élő ember volna, hanem egy zsák krumpli. Fia a szakadék felé taszigálta. Ám Mata apó az ujjjaival, amelyek a gúzsban is szert tettek némi mozgási szabadságra, kétségbeesetten elkapta a fia gallérját, s belekapaszkodott. Míg a fiú azzal bajlódott, hogy lefejtse a szorító ujjakat, Mata apó a másik keze ujjjaival a vállba csimpaszkodott. A vénember lába mind ijeszetőbben csüngött a szakadék fölött[...] Egyszer aztán a fiú felemelte a lábát, s úgy hasba rúgta Mata apót, hogy belezuhant a szakadékba. Mata apó hátrafelé esett, fejjel lefelé, mint a labda, kétszer is megfordult a leve

⁹¹ Fukazava H. 1965. 35-36.

gőbe, majd legurulva a meredek lejtőn, eltűnt a mélybe. Míg Tappei megpróbált a völgy fenekére látni, a mélységből, mint fekete füstgomolyag, megszámlálhatatlan sok holló szállt fel kerengve, olyan zajjal, mintha gőzszlop törne fel fortyogva.”

Az író az elszakadást a természeti jelenségek ábrázolásával is hűen érzékeltette:

„A hó mind sűrűbben, mind nagyobb pelyhekben hullott. Mire Tappei visszaérkezett a faluba, a nap már lenyugodott, és sötét este lett.”⁹²

*

A korszerű nyugati irodalom egyik művészeti irányzata az *egzisztencializmus*. Ennek kiváló képviselője az olasz Dino Buzzati. Világhírű regényében, „A Tatárpusztá”-ban Drogo, a fiatal főhadnagy megérkezik lován új őrhelyére, a távoli Tatárpusztában álló, pusztuló „Erődhöz”. Az író itt is segítségül hívja a természeti jelenséget, hogy még inkább érzékelní lehessen a tiszt elszakadását a természetes, normális polgári környezettől, amelyet eddig megszokott. A málladozó Erőd látványa azt sugallja, hogy ez az elszakadás tartós, és nem lesz többé megkapaszkodás!

„Hirtelen egyedül érezte magát; katonahetykesége, magabiztossága, mely eddig – a helyőrség s a kényelmes otthon derűs légkörében, vidám pajtások mindennapos társaságában, az éjszakai parkok apró kalandjai közepette – olyannyira keresetlen, magától értetődő volt, most egyszeriben odalett. Ama ismeretlen világok egyikének rémlett az Erőd, amelyekhez tartozni soha komolyan nem kívánt; nem mintha gyűlöletesek lettek volna számára, hanem mert végtelenül távol estek az ő megszokott életétől. Ugyancsak kötött világ lehetett ez, nem ismerhetett semmiféle fényt, ragyogást – hacsak mértani törvényeiből fakadót nem.

Vissza!... ó, vissza... Át se lépni az Erőd küszöbét... Vissza a síkságra, szülővárosába, régi szokásai közé! Ez volt Drogo első gondolata, s most azt se bánta, hogy ez a gyöngeség aligha méltó egy katonához, hogy ez bizony szégyen; de kész volt akár meg is vallani,

⁹² Fukazava H. 1965. 38-39.

csak mehessen, tüstént elmeheessen innen. Sűrű tejfehér felleg gomolygott elő a láthatatlan északi horizontról, ráterpeszkedett a sáncokra; a tűnni készülő nap alatt egykedvűen lépegettek tovább az őrszemek: le-föl, le-föl, akár a bábuk. Drogo lova nyerített egyet. Majd újra csönd lett, teljes csönd.”⁹³

*

A magyar közelmúlt és jelen irodalma is egyre több példát szolgáltat az elszakadásra és a megkapaszkodás igényére. Függszusa főiskolai pszichológus adjunktus „Ebéd” című elbeszélése mindennapi drámát idéz:

„A néni lábán fekete, lapos sarkú lakkcipő volt, barna szivacs-kabátot viselt. Ácsorgott az üdülő ebédlőjében egy oszlop mellett, közel ahhoz az asztalhoz, ahol én ültem. Várt. Türelmesen. Megilletődve. Kezét összefogva zsebkendőjét szorongatott. Látszott, hogy nem jártas az ilyen helyeken. A sarokban összetolt asztalok mellett ebédelt a személyzet. Huszonévesek. Nagy hangon nevetgélve turkálták az aznapi menüt. Rá nem figyeltek. Előttem állt a káposztás tészta, akkora adag, ami egy aratómunkásnak is elég lett volna.

Egyszer csak a néni elindult, úgy toronyiránt, amerre a főzőüstöket látta, a konyhába. Bátorralanul böcögött a lábasok között, majd megtörtént a »baj«. Ráakadt a konyhafőnök és karon ragadta, mint valami betolakodót. Kitoloncolta.

- Lányok! Micsoda dolog ez? Tessék helyet kijelölni a kedves vendégnek, aki csak most érkezett.

- Na, tessék jönni! – szölt egy lány unott hangon. – Ezután ez lesz a helye. A néni ijedten pislogott, mint egy kis egér, alig mert az ételhez nyúl.

Agyamban átvillant egy régi jelenet, amikor én is így ácsorogtam, amíg rá nem jöttem, hogy vagy honfoglalok, vagy éhen maradok. Aztán meg anyám jutott az eszembe. Ők nem az a korosztály, akik csak úgy, maguktól, engedély nélkül »honfoglaljanak«. Aztán az ilyenkor szokásos görcs. Felálltam hát és kisomfordáltam az ebédlőből. Düh, tehetetlenség, szomorúság, szégyenkezés fogott el.

⁹³ D. Buzzati. 1963. 38-39.

Már levonult a déli csúcs, amikor a bisztróban asztalomhoz hurcolkodva megszólított a kis öregasszony.

- Mondja kedveském, szabad itt egy hely?

Mohón kanalazta a kenyérral teli tésztalevest. Lopva szemügre vettem. Kopott, de tiszta öltözet, ápoltság, intelligens arc, valamikor jobb napokat megért kézitáska. Időnként félve, ijedten körbepislogott.

- Bocsánat! Ha nem bántanám meg, a másik kenyeret és a köretet meg tetszik enni? – fordult sűgva hozzám.

A villa majd kiesett a kezemből, a falat nem fordult a számban.

- Nem, dehogya, nagyon szívesen... – dadogtam zavaromban.

A ráncos kezek rátapadtak a karomra. A néni egészen közel hajolt, közben fürkészve körülnézett:

- Majd kicseréljük a tálcat úgy, hogy a törölgetős asszony észre ne vegye, mert akkor innen kitiltanak.

A manővert közös erővel lebonyolítottuk. Megvártam, amíg takarékos mozdulatokkal kitorölte a tányéromat, én pedig zavaromban a tésztaleveses tálra meredtem. Felajánlottam, hogy bármit hozok, csak válasszon, de nem fogadta el. Miközben rásegítettem a kabátot, röstelkedve magyarázkodott.

- Tudja, eddig valahogy szerényen bár, de kihúztam egyik nyugdíjtól a másikig. Most már hónapok óta nem sikerül... Most is van még három nap. Az is lehet persze, hogy valahol elszámoltam magam...

Miközben a kijáratnál elvegyült a tömegben, azon töprengtem, nem számolunk rosszul valamennyien?⁹⁴

Az elbeszélésben az önhibáján kívül történt elszakadás után, a társadalomból kirekedő, mind inkább magányossá váló ember megkapaszkodó keresése tűnik elő. Amit ez az írás is jól érzékeltet, hogy az elszakadás nem *deviancia*, s erre nagyon vigyázzunk!

*

Szenti Tibor szociográfiai írása egy idős édesanyáról szól. Az 1909-ben született I. J. Tiszaladányban élt. Öt gyermeket nevelt föl, de az élet úgy hozta, hogy öregségére elsodrótak tőle. A gondosko-

⁹⁴ Fűgg Zs. 1994. 4.

dás hiánya, a magány elszakította szeretteitől, de ezen úgy próbált segíteni, hogy szerzett, kapott és készített öt jókora babát. Ezek a gyermekeit személyesítették meg, akikbe lelkiileg, fizikailag jelképesen megkapaszkodott. Ezt úgy akarta egyre reálisabbá tenni, hogy az *anyai gondoskodását* újra működtetni kezdte: mosott, vasalt a babákra, mintha valóságos, élő gyermekei lennének.

„Hát ezek a babák itt az ágyon az én öt gyermekem. Ezt aszt montam, hogy aszt azért csináltam, mert nem kaptam Mikulásra semmit, mondom, harminchat unokám van, öt gyermekem van, öt vőm van, énrúlam senki nem gondoskodik. Egy Mikulás-cukrot, vagy valamit vigyek neki, az anyámnak. Én meg hozzáfogtam, oszt csináltam aszt a babát, hogy legyik nekem Mikulás. Oszt akkor felfogadtam, hogy ez az ötödik, mert aszt a munkatársamtul kaptam, ezt a kukából vettem ki [Pesten], esztet mondom Marika atta, e' mán ötven évesnél több, eszt mög a vőm hozta Oroszországbul. No, mondom, megvan az öt gyermekem, de ehhen úgy nyújik valaki, hogy még én élek, az öt gyermekem vélem van.

Ez a lányomnak a haja, akkor vágatta le, mer' egész idáig érő haja vó(ú)t, a pestinek. Az úgy járt mindig. Oszt akkor meg aszt montam az ura, vágasd le mán, minek az a nagy haj, aszongya. Meleg a'. Oszt levágatta, oszt nekem atta. Két nagy coffja vó(ú)t, oszt abbul csináltam ennek a haját.

Mosok, vasalok rájuk mindent. Mint az én gyermekemre. Eszt Katinak hívom, mert eszt a kukából vettük ki, osztán hát ez mingyárt aszt montam, hogy Kati. Ez mög Mariska, mert ezt Marika atta, ezt azért hívom Marikának. Annak nincs neve. Az Julis. Az mindig Julis lesz, míg meglesz.”⁹⁵

⁹⁵ Szentí T. 1989. II. évf. 15: 17.

21. I. J. a maga készítette babával.

22. I. J. az öt babájával.

*

Az egészségügyből vettük a további példákat. Vikár György: „Okos szeretettel” (1974) című írásában azt érzékeltette, hogy az erős megkapaszkodás után mindig viharos, drámai erejű az elszakadás, és ez nem egyszer tragédiával jár, tehát jóvátehetetlen.

„Ágnes kiskorában nagyon szerette az apját. Legjobb pajtása. Anyja betegeskedett, gyakran feküdt kórházban, ez az apa és lánya kapcsolatát még szorosabbra fűzte. Ha kettesben maradtak, Ági úgy viselkedett, mint egy háziasszony, és apja is eszerint bánt vele. Már tízéves elmúlt, amikor apja egy nap ingerülten tért haza. Vita tört ki köztük, amit az apa pofonnal vágott el. A leány nagyon megsértődött[...] viszonyuk ettől kezdve elhidegült, sőt még jobban megromlott. Az apa ugyanis nagyon féltette leányát, tiltotta a fiútársaságtól. Percnyi pontossággal kellett hazatérnie. Nemcsak beszámoltatta minden lépéséről, hanem folyvást nyomozott utána. Ellenőrizte, igazat mond-e? Csakhogy nehéz egy leány eszén túljárni, aki már Shakes-

peare Júliájának korában van. Ágnes egy szép napon apja megdöbbenésére egy tizennyolc éves fiúval állít be, akit bemutat mint vőlegényét. Botrány tör ki, a fiút kidobják, a leány aznap este öngyilkossági célból altatót vesz be. Szerencsére nem hal meg, és az összekuszált családi indulatok elrendezése a pszichológusra vár. Nem könnyű.”⁹⁶

*

Komáromi Magda 1972-ben írt: „Kórházban hagyott gyermekek” című, a Heim Pál Gyermekkórház II. számú csecsemőosztályán készült riportjából idézünk:

„Az ötvenes évek elején kerültem először kapcsolatba a szülők nélkül maradt gyerekekkel. Kórházunk elődjében, az Állami Gyermekvédelemben külön részlegben ápolták az állami gondozottakat. Gyakran két-három gyerek feküdt egy ágyon. A központ pedig egyre ontotta az elhagyott gyerekeket. Nem árvákat, elhagyottakat! Élt az apjuk, anyjuk, csak nem kellettek egyiknek sem. Akkoriban még szokásban volt a »kismama«-rendszer. A fiatal anyák ellátás-ápolás fejében a kórházban laktak, takarítaniuk, szoptatniuk kellett. Nekem akkor még nem volt gyermekem, szinte irigyeltem anyaságukat. A legtöbbjük azonban nem akart dolgozni, örökké torzsalkodtak egymással, aztán gyerekeiket sorsukra hagyva sorra megszökdöstek.

Ötvenhat óta kórházunkba állami gondozottakat csak betegként veszünk fel. Azóta csúnya dolgot tapasztalunk. Behoznak egy csecsemőt valami banális megbetegedéssel, azután egyre ritkulnak a látogatások. A hivatalos táviratok sorra visszajönnek, mert kézbesíthetetlenek. Sokan inkább elköltöznék a megadott címről, csak ne kelljen hazavinniük a gyermeket. Olyankor – mi mást tehetnénk – hónapokig itt tartjuk a kicsinyeket, míg valamelyik állami otthon át nem veszi őket” – beszélt el a kórház egyik adjunktusnője.

„[...]Egyetlen kórház egyetlen osztályán egy év alatt nyolc kisgyerekről feledkeztek meg szüleik. És még hányról adhatnának számot a többi kórházi gyermekosztályok.

⁹⁶ Vikár Gy. 1980. 260-261.

Ezek a kicsinyek a kórházban találkoztak először a minden gyerekek kijáró, biztosságot adó szeretetteljes gondoskodással. A gyógyítás mellett ezt is megkapták az ápolónőktől, orvosoktól. De további sorsukért ők már nem tehetnek semmit.”⁹⁷

*

Mindig az a legtragikusabb, ha olyanok elszakadását észleljük, akik leginkább igényelnék a megkapaszkodást. Ezen a téren is a két legérintettebb korosztály: a *gyerekek és az idős emberek*. Bajor Nagy Ernő: „Változatok az alkonyatra” című, 1979-ben megfogalmazott írása egy öregasszony végső elszakadásáról szól. Részletét idézzük:

„Egy távoli rokonom minap halt meg hosszú, gyötrelmes betegség után. Hetvenen felüli magányos özvegyasszony volt. Négy és fél évet feküdt bénultan az egyik elfekvőkórházban... Eleinte még olvasott, még érdekelte a rádióműsor, még följegyezte zsebnaptárába, hogy mikor-ki látogatta meg... Aztán jöttek a fölfekvések okozta kínok; a ráérzés, hogy hasztalan a gyógytornázás, a gyógyszer, hiába pereg le tavasz-nyár-ősz-tél-tavasz-nyár-ősz-tél... az ő állapota csak romlik. És a koccanások a szobatársakkal... A félreértések a rokonságnak azzal a részével, amelyik látogatta őt. S az utolsó hetek, amikor már az ágytál sem segített és gyötrődése kínos többletet jelentett az ápolóknak... Akkor már félt a nővérektől... Azt mondta, gorombák hozzá, ha ágyneműt kell váltani miatta. Pedig mindenkit megfizetett. Nyugdíja hálapénzzé foszlott és mégis, ha imára fordult a szava, akkor a gyors halál kegyelmét kérte.”⁹⁸

*

Szándékosan hozunk kirívó példákat, még ha ezek egy része nem is általánosítható. Ilyen Függs Zsuzsának egyik „a gyógyítás hétköznapijából” ellesett „villanása”. Szatírájában ördögi módon készítik elő az ember elszakadását:

⁹⁷ Komáromi M. 1980. 252 és 258.

⁹⁸ Bajor N. E. 1980. 269.

„Hogyan fogjunk beteget?

Ha kórházi ágyaink üresen »tátonganak«, hívjuk be általános szűrésre valamelyik tízemeletes ház lakóit, majd tegyük fel az alábbi kérdéseket:

- Neve?
- Foglalkozása?
- Miért az?
- Mennyit keres? (Nyugtassuk jó szóval.)
- Mennyit kereshetne? (Engedjük rágyújtani.)
- Mikor született?
- Miért? (Hagyjuk gondolkodni.)
- Milyen védőoltásokat kapott?
- Volt büntetve?
- Miért nem? (Adjunk vizet.)
- Az anyósa leánykori neve? (Így remeg a keze?)
- Volt már infarktusa? - hogy élte túl? (Készítsük ki a vérnyo-

másmérőt.)

- Miféle csellel? (Mérjük meg a vérnyomását.)
- Milyen kocsija van?
- Mennyit szeretne?
- Mi a kedvenc étele?
- Miért az?
- A gyomrával nem volt baja? (Vegyük elő a zsírszegény diéta

nyomtatványt.)

- Tud-e aludni?
- Szóval tud.
- Részt vesz-e politikai oktatásban?
- Miért nem? (Számoljuk a pulzust.) – Idegese-e?
- Miért nem, amikor ez a divat? (Engedjük járkálni.)
- Szed-e nyugtatót? (Adjunk egy szem Valerianát.)
- Az ismerősei melyik nyugtatót szedik?
- Miért azt? (Vegyük fel a fehér köpenyt.)
- Van-e betegségtudata?
- Kezelték már?
- Látta-e már Párizst este?
- Miből? (Adjuk be az injekciót, fektessük le.)
- Mennyi pénze van még fizetésig?

- Érti az új matematikát?
- Tud-e a fiának segíteni? (Nővérke! Elvezethetik!)
- Kérjük a következő kedves jelöltet!
- Fáradjon be, Uram! Á... semmiség... a szomszédja nincs túl jó idegállapotban. Ön bizonyára tudott róla, hiszen mellette lakik...”⁹⁹

*

Végül Szabó Ernő: „Levél egy volt ápolónőnek, aki másnap kikérte a munkakönyvét” című, 1976-ban fogalmazott írásából mutatunk be részleteket. A nem kívánt elszakadás *csalódással* és traumával jár, míg a kívánt *hűtlenséggel*. A megkapaszkodás viszont *hűséget* jelent és *sikerélményt nyújt*. Figyeljük meg, hogy korunkban minden elszakadás mögött társadalmi gond, szociális kielégítetlenség feszül. Amikor a körülmények az ápolót pályája elhagyására, az orvost a hálapénz elfogadására *kényszerítik*, ezek azt jelzik, hogy hiányzik a biztonságos közösségben való megkapaszkodás lehetősége.

„Kedves kislány – írta Szabó Ernő –, igazgató-professzora mondta el a Maga esetét, friss oklevéllel a zsebében hétfőn beállt dolgozni, kedden délben pedig – szőkén-üdén-ragyogva – kikérte a munkakönyvét. Az igazgató is próbálta visszatartani, de ezt a választ kapta:

- Az egészségügyi szakiskolában biológiát, anatómiát, fiziológiát, gyógyszeriant, járványtant, injekciózást, katéterezést tanultam, itt meg folyton ágytálat kell hordoznom. Elegem van!...

.....

Persze valakiknek csinálniuk kell tovább a Maga elhagyott osztályán és mindenütt. Maradtak azon az osztályon és egyebütt ápolónők, akik a képesítés mellé szívós munkával és sok emberséggel megszerezték, kivívták a nővér rangot. És ott a főorvosnő, a másodfőorvos, az adjunktus, a segédorvosok – segítenek (ugye?) ők a nővéreknek, ha azok nem bírnák már a távollevők és a másfél nap múlva megszaladók helyett is dolgozni. De ne féltse őket: tízezrek vannak, akiknek nem volt »elég«, akiknek »van hozzá gyomruk«, akik azért a fizetésért is, akiknek nem a tudomány jut eszükbe, mikor ki

⁹⁹ Függs Zs. 1994. 11-12: 2.

kellene cserélni az elmocskolt lepedőt, hozni vinni az ágytálat. Magának másfél nap után elege volt, ők csinálják öt éve, tíz-tizenöt-húsz-harminc éve, csinálják egy életen át. Nem tűzik szívüket a fehér köpenyre, nem dobálóznak olyan szavakkal, mint humanizmus, hivatásérzet, de ott vannak az őrhelyükön, felelnek a rájuk bízottakért.”¹⁰⁰

9. AZ ÁPOLÓK ELSZAKADÁSA

Amikor egy egészségügyi szakiskola ápolói tanfolyamra vagy szakközépiskolába hallgatókat vesz föl, talán nem is tudja igazán, milyen nagy felelősség a jelentkezők kiválogatása. Ma szinte az egyetlen fölvételi szempont az általános iskolában elért tanulmányi eredmény, illetve a fölvételin bizonyított tudás. A rövid elbeszélgetés során sem téma, következésképpen ki sem derülhet, hogy a jelentkező milyen körülmények között nőtt föl; a korai anyai, szülői pozitív imprinting birtokában van-e, vagy ez nála hiányzik?

Ahhoz, hogy valakiből *hivatást vállaló ápoló* legyen, nem elégséges pillanatnyi tudásának fölmérése és ismerete. Lehet, hogy az eddig gyengén tanuló, az ápolói tanfolyamon vagy szakközépiskolában kapott új benyomások, és érdeklődése hatására a szakmát elsajátító ember lesz. De az „elhanyagolt gyermekkor” munkál benne, és lehetséges, hogy a szakmát jól elsajátítja, de abba sohasem tud megkapaszkodni, mert addigi élete folyamán csak elszakadási traumákban volt része.

Molnár Péter írta, hogy „[...]súlyosan elhanyagoló helyzetben a fejlődő személyiség nagyon korán és a kioltásnak igen ellenálló módon »megtanulja« természetes kötődési tendenciájának a gátlását, elkerülve ezzel az egyébként folyamatosan megélt frusztrációkat, csalódásokat, a visszautasítottság-élményt.”¹⁰¹

Az kétségtelen, hogy az ápoló szakma elsajátítására ritkán jelentkezik „súlyosan elhanyagolt helyzetben fejlődött személyiség”,

¹⁰⁰ Szabó E. 1980. 158-159.

¹⁰¹ Molnár P. 1990. (10), 3: 444.

akinél rögtön, az első vele való érintkezés során kiderülhet, hogy elszakadási traumái miatt alkalmatlan a pályára. Ugyanakkor megannyi olyan tanulót vehetünk föl, aki ugyan nem „súlyos eset”, de szakmai alkalmatlansága később, esetleg a munkahelyén válik nyilvánvalóvá.

Tapasztalatunk az, hogy a szakközépiskolás nővérhallgatók zöme igen egyszerű családból érkezik, ami nem lenne gond, ha a mentális dolgozataikból ki nem derülne, hogy legalább ötödrészüket csonka családban nőtt fel, apjától vagy ritkábban az édesanyjától eleve elszakítva; hogy egy-egy osztálynak több mint a fele panaszkodik valamelyik szülő alkoholizálására, értetlenségére, és az elszakadása tőle már olyan fokú, hogy a kényszerű együttélés gyűlöletet ébresztett benne. Ha a családi légkör az elszakadást és ellene a szüntelen védekező reakciókat érlelte ki, nagy a valószínűsége annak, hogy a kevésbé szoros munkahelyi csoport sem szorítja megkapaszkodásra, mert az a lelki tulajdonság benne ki sem alakult. Számára a lehetséges példa mindig az elszakadás volt, ezért továbbra is a saját érdekeinek érvényesülésére és autonómiájára törekedik.

Mint láttuk, az antiszociális viselkedésmód mindig egy fajta elszakadást jelent és ez lelki sérülésen alapul. A trauma is bevésođhet és a legváratlanabb helyzetekben, vagy éppen nagyon is előre kiszámítható módon jelentkezhethet. Olyan lehet, mint egy időzített bomba, amely adott pillanatban robban. Mennyivel könnyebb lenne a helyzet, ha minden ápolói felvételt elözetesen néhány hetes *kiválogató szoktatás* előzhetné meg, amelynek során az oktatóknak lenne ideje a jelentkezőkkel elbeszélgetni, és bemutatni leendő munkahelyüket, ahol bizony a „szőke csodáknak” a betegeket tisztába kell rakni, az ágytálatat és egyéb kiszolgáló eszközöket pedig rendbe kell tenni. (Így, amit a kiszűrésre fordítható előfelvételi megmaradt díján, mint vámon nyerünk, annak gazdaságilag majd a többszörösét veszítjük el azon a réven, amikor a kiképzett dolgozó távozik tőlünk. Nem is beszélve az ő fölöslegesen elvesztegetett idejéről.)

A következő feladat az lenne, hogy mindenki *önvizsgálatba kezdene*, aki azt a felelősségteljes hivatást választja, hogy beteg embereket ápoljon. Föl kell tenni magunkban a kérdést, hogy „vajon alkalmasak vagyunk-e erre?” Az anyáskodó szeretetnek és a gondoskodásnak él-e bennünk olyan erős ösztöne, amely a megkapaszkodást biz-

tosítja, és nem a betegektől való elszakadásunkat? Ahhoz, hogy idáig eljussunk, előbb meg kell vizsgálnunk, hogyan állunk az emberekkel? Mennyire kötődünk hozzájuk, mennyire hiányzik a velük való együtt-lét és a róluk történő gondoskodásunk? Ha az elszakadásunk – akár gyermekkorban ki nem alakult megkapaszkodás miatt, vagy későbbi trauma következtében – már olyan fokú, hogy a kérdés közömbössé vált, vagy taszít bennünket, akkor beteg emberekkel való törődésre még kevésbé gondolhatunk!

Az ápoló harmadik feladata az önmaga szüntelen visszatartása az élet által szinte nap, mint nap kialakított elszakadásoktól. Ezek az elszakadások olykor kellemes helyzetet okozhatnak, mert a felelősség és a munka súlyát csökkenthetik. Ha a beteg körül ezt sem végzem el, azt is elhanyagolom, mert lám, én is kiszolgáltatott vagyok, hiszen ezt sem kaptam meg, azt se ismerték el, pedig ezek mind járnának nekem, akkor a betegeinktől szakadunk el fokozatosan. Végül a betegek már csak „munkadarabok” lesznek, akiket kényszerűségből „igazítunk” valamit, de ezt a külső elvárás és nem a belső ösztönzés végezteti. Az elszakadás ebben a szakmában hosszú távon azért nem kifizetődő, mert előbb-utóbb rájönnek lelki fogyatékoságunkra, és az ennek következtében bekövetkező újabb elszakadás már traumát okoz, esetleg perifériára sodor.

Amikor az elszakadást sugalló megannyi kihívás jelentkezik, amelyek a betegeinktől vagy a szakmánktól távolítanak el, ugyanúgy kell *ellenállnunk*, mint a társadalom egyéb negatív csábításainak. Jobb lenne egyszer beszédni azokat a tiltott drogokat, amelyek kellemes lebegést biztosítva „elvarázsolnak” bennünket, mint azzal törődni, hogyan jövünk ki bérünkből a következő havi fizetésünkig? Lehet, hogy jobb lenne, de mégsem tesszük! Tűző napon, kihevült testtel beugrunk a hűs habok közé? Pedig milyen jó lenne? Mégis *ellenállunk a csábításnak*, mert tudjuk, hogy milyen súlyos következménnyel járna.

Minden meggondolatlan cselekedet, amely a betegől való testi-lelki elszakadásunkat segíti, fokozottan esik a latba, hiszen nem egy védekezésre alkalmas, egészséges ember, hanem elesett, beteg ellen irányul!

10. AZ ÁPOLÓK MEGKAPASZKODÁSA

Hermann Imre megfogalmazása óta tudjuk, hogy „A megkapaszkodás ösztönének megnyilatkozása tehát az embernél kezdettől fogva akadályokba ütközik.”¹⁰² A kultúra hatására felnőtt korban további gátak épülhetnek ki ellene, amelyeket szüntelen át kell törnünk, pedig „Tudományos fogalmainknak, akárcsak a személyeknek, megvan a maguk története. A kapaszkodási reflexé sem kivétel: kultúránk részévé vált[...]-” írta Molnár Péter.¹⁰³ Olyan ez, mint a szájunk: ugyanabból a nyílásból kifújt vagy kilehelt levegővel hol hűteni, hol pedig melengetni tudunk! A lélek kettős tükrét őrizzük magunkban. Egyik mindig homályos, a másik ragyog. Nem mindegy, hogy melyik fele tükröz, mert az személyiségünk meghatározója!

Világosan meg kell fogalmaznunk: a nővér egy felé kell, hogy fejlessze önmagát: a megkapaszkodás irányába, és ennek tárgya a **beteg**. Azonban előbb itt is önmagán, családján, környezetén kell képességét gyakorolnia. A beteg már nem lehet kísérlet tárgya, mert élete függhet tőle.

A legfontosabb, hogy *önmagunkat* el tudjuk fogadni, hogy szigorú bíránkba, a felettes EN-be megkapaszkodhassunk. Aki magával szemben bizonytalan, a beteg emberrel szemben még inkább elbizonytalanodik. Az erős és ép lelkű ember képes a megkapaszkodásra. A könnyen sérülékeny ne vállalkozzon erre a hivatásra.

A következő lépés az, ha el tudjuk fogadni és meg tudunk kapaszkodni a közvetlen környezetünkbe: családjunkba, munkatársainkba. Ez az a lépcsőfok, amely a beteghez vezet, és ez az az állomás, amelyen az anyás szeretetet, a gondoskodás szükségességét begyakorolhatjuk, hogy a megkapaszkodás életcél és lelki szükséglet legyen. Miután az ősi ösztönkésztetés mindenkivel vele születik, ezt később az értelem fejlesztheti. Ennek előfeltétele az aktivitás, az emberekkel

¹⁰² Hermann I. 1984. 112.

¹⁰³ Molnár P. 1990. (10), 3: 441.

való mind szélesebb körű, érdek nélküli törődés, a **karitás** (jótekonyság) kialakítása.

Az a nővér, akinek nincs rendben a családi élete, aki rettegve gondol arra, hogy például férjét részegen találja-e, vagy szidalmat kap-e tőle; aki elszakadt családjától és ezzel az elszakadással érkezik haza vagy távozik onnan, az a betegek közé is ezt a lelki traumát viszi. Csak ha otthon is rendszeresen minden rendben van, akkor vállalhatja a betegek ápolását.

Miként kapaszkodhatunk meg a betegekben? „Receptül” a következőket ajánlhatjuk:

1. Az első és legfontosabb szempont, hogy a nővér *el tudja fogadni önmagát*. Ez azt is jelenti, hogy nincs kétsége maga felől.

2. A nővér *becsülje és szeresse önmagát*.

3. Legyen *öntudatos és határozott*, kitartó abban, amit a családjáért és a betegeiért vállalt, és ez a viselkedés tiszteletet keltsen minden realisan gondolkodó emberben.

4. A *rossz tulajdonságait igyekezzen átformálni*, de ezt ne büntudattal, hanem azzal a hittel tegye, hogy újabb értéket szerez önmagának.

5. *Rendezze a családi életét*, hogy biztos bázisa legyen, amelyben bármikor megkapaszkodhat.

6. *Épüljön be abba a gyógyító közösségbe*, amelyet a munkahelyén jelöltek ki számára. Legyen második otthona, második „családja”, akihez mindig szívesen megy. Tudjon bennük megkapaszkodni.

7. *Betegeit szeresse és aggódjon értük*. Az elvetettség fejezetben olvasott amerikai felírat példájára minden műszakban tegye föl a kérdést önmagának, hogy a lelkemmel „megöleltem-e már a beteget ma?”

8. *Ismerje meg a rábízott betegek testi-lelki körülményeit, bajait*, hogy könnyebben tudjon velük empatikus kapcsolatot kiépíteni. Mindig két dolog legyen előtte világos:

a/ milyen jó, hogy ezt a szenvedést nem rám mérte a sors, éppen ezért

b/ milyen rossz lehet ennek az embertársamnak ilyen körülmények között élni. Tehát az a feladatom, hogy mindent megtegyek érte;

azért, hogy minél hamarabb visszakapja testi-lelki egészségét. Ezt a szakmámba vetett *hittel* végezzem!

9. *Legyen minden betegem egyforma gond*, nem válogathatok a „súlyosságuk” vagy a rokonszenvem szerint. Bármilyen betegsége is van a ráknbizott ápoltnak, neki ez nagy teher és szabadulni kíván tőle. Emeljük le a válláról és szívéből a nyomasztó követ.

10. A felettes munkatársaimmal: a *főnövérrrel és az orvosokkal építsek ki olyan kapcsolatot, hogy emberileg, szakmailag bármikor hozzájuk fordulhassak*, ha gondom támadt vagy bajba jutottam. Tudjak megkapaszkodni bennük, mert ők mindenkor biztonságot jelentenek számomra.

11. A BETEG ELSZAKADÁSA

Mindenek előtt tisztáznunk kell, hogy beteggé válni többféleképpen lehet. Van, akire egyik pillanatról a másikra, váratlanul szakad rá a baj, esetleg a tragédia. Gondoljunk arra, aki megszokott életét éli, mit sem gondolva a támadó kórra, és például hirtelen infarktust vagy agyvérzést kap, amelynek következményeit egész hátralévő életében hordozza.

A legtöbb embernél lassan érkezik a betegség. Talán ő nem is sejtí, de a hozzáértő környezetből néhányan már látják, esetleg figyelmeztetik, hogy az életmódja nem helyes, egészségromboló, sőt azok az apró kis tünetek, amelyekről olykor panaszt tesz, már jelzik a bajt. Közben a betegség alattomosan rágja az áldozat szervezetét. Fokozatosan csökken a teherbírása és a tűrőképessége, majd megjelenik az első komoly kín. Még vár, nem rohan rögtön orvoshoz, hátha ez az egész csak múló rosszullét, amelyet korábban is átélt már, de legyőzte a szervezete. Ahogy telnek az órák, a napok, lassanként tudatosul benne, hogy a gyötrelmekből már nem tud megszabadulni, ezzel együtt él, és öntudatlanul is, álmában sem eresztve, rágja a lelkét és kétségeket teremt benne. Csak ekkor, a kiúttalanságában fordul segítségért.

Olyan beteg is van, és ez talán a legtragikusabb, aki az elszakadását maga készíti elő, és azt – akár önmaga hóhéra – sajátmaga hajtja végre. Az ilyen ember életunt, kilátástalan a jövőképe és telje-

sen reményvesztett. Nem is próbál megkapaszkodni, pedig – esetleg – segítő kezek nyúlnak felé. Ő a leépülést választja és tudatosan pusztítja magát. Ilyen a legtöbb szenvedélybeteg, vagy a legtöbb lelki beteg, aki belső összeférhetetlensége, ön- és embergyűlölete miatt válik szenvedélybeteggé. De ehhez az állapothoz nemcsak valamilyen droggal való visszaélés vezethet. Szendélyesen lehet az elszakadást hideg fejjel is keresni.

Bármiként megy végbe, *a beteg ember elszakad*. Vizsgáljuk meg, hogyan és miktől? Akár a betegség, a vele járó elszakadás is lehet hirtelen vagy fokozatosan létrejövő, amelyet a természet és a társadalom alakít ki, vagy maga az ember.

A beteg elszakad az otthonától mint helytől. Elszakad a családjától, legszűkebb közösségétől. Legfájóbb elszakadása, amikor a leginkább kedvelt és szeretett családtagjától: házastársától, gyermekétől, szüleitől kell a betegsége miatt megválnia.

Elszakad a megszokott környezetétől, a természettől, amelyet szeretett, és amely minden szabad idejében körülvette, mert kereste. Elszakad a mindennapi foglalatosságoktól, megszokott tevékenységeitől. Nem tudja hobbját gyakorolni, munkáját ellátni, családjáért és önmagáért tevékenykedni.

Elszakad a munkahelyétől, a munkatársaitól, a munkájától – amely, bár néha gondokkal barázdálta a homlokát –, mégis *megszokta* és most *hiányzik neki*. Még a negatív élményekbe is kapaszkodna, mert tudja, hogy azok egészséges életének velejárói voltak, és mostani állapotában, betegségében nem jelentkeznek.

Elszakad az ismerősöktől, barátoktól, az utcáktól, amelyeken nap, mint nap végig haladt, az elárusítótól, aki mindig szólt hozzá egy pár kedves szóval. Jó darabig nem látja a napot fölkelni vagy lenyugodni, mert a kórteremben az órák összefolynak és a sápadt műfénnyben a biológiai óra nem ketyeg többé, csak a kronométer mutatja egyhangúan, hogy az idő megy, de közben áll, mert a betegség vak, sötét és bizonytalan, akár egy barlang, amelyben lámpa nélkül bukdácsolunk, és a nyirkos falak szűk folyósójában nem találjuk a kiutat.

A beteg legnagyobb réme, a leggyötrőbb gondja a *bizonytalanság*, a talajtvesztettség, amikor minden kapaszkodó idegszála és ujjja eleresztette már az utolsó biztonságot, és fekete ürbe zuhan. Ilyenkor még a legszörnyűbb betegségek fölismerése, tudata is jobb, mint a

bizonytalanságtól való rettegés, amely kikezdi és falánk ragadozóként egyre mélyebbre rág benne. *Még a halálos betegség állapotában is lehet kapaszkodni*, mert a tudomány fejlődik, és mire épp őt kellene elveszíteni, akkorra föltaalják az ellenszerét; azután hányszor hallotta, hogy olyan is meggyógyult, akiről már lemondtak. Talán ő is ilyen szerencsés lesz? Hol van ő még attól, hogy máris befejezze!

Belép a rendelőbe, ahol vizsgálják, vért, vizeletet, torokváladékot vesznek tőle, gyógyszereket írnak föl, injekciózzák, vérnyomását figyelik, majd újra berendelik, vagy magától visszajön, mert nem javult, sőt romlott az állapota. Beutalják a kórházba, klinikára, szanatóriumba. Már semmi sem veszi körül abból, amit megszokott, ami elterelné a figyelmét, de minden jelen van, ami életben tartja a rettegését és a veszélyhelyzetét.

Újabb fájdalmas és szégyenkezéssel járó vizsgálatok következnek. Föl kell tárnia olyan testrészeit, beszélni funkciójukról, amelyeket csak a hozzá legközelebb álló családtagok láthatnak, ismerhetnek meg egy-egy ritka órában. Most idegen emberek hatolnak belé, tükrözik, szondázzák, katéterezik, átvilágítják, sejtrétegenként föltárják. Kiderül az eddig rejtegetett testi hibája, a veleszületett rendellenessége, amelyről még neki sem volt tudomása. Ahogy az eredmények megérkeznek, gyűlnek és számára mind többet elárulnak belőlük, úgy érzi, hogy a gond súlyosabb, mint várta. Túlzottan vigasztalják, veregetik a vállát, példákat hoznak, hogy „de bezzeg X és Y sokkal betegbb, mégsem esik kétségbe”, és ezzel végleg el is veszi a bizalmát. A megkapaszkodását.

Ha azután rájön, hogy valóban menthetetlen, hogy a fájdalmai fokozódnak, hogy orvos, nővér kevesebbet jön az ágyához, mint azokéhoz, akik gyógyulnak, már lelkileg sem tud többé kapaszkodni. Marad a legszörnyűbb fölfedezés: az élet és a társadalom elfordult tőle. Nincs többé, amibe megkapaszkodhasson. Zuhan ebbe a fekete alagútba, a saját pusztulása felé. Az egész harc végső soron a szeretetért, a törődésért folyt. A szeretetet veszítette el, ezt a legfontosabbnak érzett *éltető erőt*. A szeretetet veszített csatát, a gyógyító-ápoló közösség asszisztálásával.

Tudják-e, kedves kolleginák és kollégák, hogy szerte a világon, nap, mint nap, hányan fejezik be az életüket a teljes elszakadás gyötrelmében? Hányan nyújtanák ki esdeklően a kezüket, és keresnék

a megkapaszkodás lehetőségét, de egy szalmaszál sem kerül kutató ujjuk közé? Az ilyen ember végső kétségbeesésében föl is lázadhat, pedig mentő lehetne minden jó szó, amely ebben a kilátástalan, vak helyzetében megkapaszkodást nyújtana.

Hermann Imre írta: „A megkapaszkodás elhagyott ösztönének gyöngye helye abban a tulajdonságban van, hogy csalódásokra, szeretett személyek elvesztésére regressziós [visszaeső] megerősődéssel válaszol.”¹⁰⁴

11.1. A végső elszakadás: halál és gyász

Gyakran akaratlanul, illetve minden erőfeszítésünk dacára is elveszítünk betegeket, hát még akkor, ha nem is segítünk neki újabb megkapaszkodást kiépíteni! Valamennyi, a halállal foglalkozó szakember vallja, hogy a betegnek nem is az elmúlás, hanem a megelőző szenvedés a fájó, és az a tudat, hogy itt kell hagynia mindent, ami eddig testi-lelki megkapaszkodását biztosította. Ribár János írta:

„Mértékadó lélekgyógyászok, pl. E. Kübler-Ross, a haláltól való félelmet elsősorban arra a jelenségre vezetik vissza, hogy itt az ember átéli a maga totális tehetetlenségét, mert a halál egymástól elszakít személyeket, egymást szerető embereket[...]"¹⁰⁵

Amikor a betegnek nincs már mibe kapaszkodni, akkor két fajta elszakadást hajthat végre. Az egyik a *woodoo-halállal* rokon, amikor sürgősen érzékel magát és földadja a küzdelmet az életéért. A másik a halál szándékos meghívása, amikor pl. az ellenőrizetlen gyógyszerbeszedés során módjában van bármit összegyűjtögetni, borítékban, papírszalvétában a matrac alá, vagy műanyag zacskóban a WC-tartály úszójára rögzítve eldugni stb, és amikor kellő adagnak gondolja, az egészet egyszerre bevenni.

¹⁰⁴ Hermann I. 1984. 112.

¹⁰⁵ Ribár J. 1990. 200.

A halál bármiként érkezik is, az *aggódó hozzátartozó* részére mindig *váratlan traumát* okoz. Elszakadás ez is a javából! Nincs többé valaki, aki hozzá tartozott, akiben megkapaszkodhatott, akihez – akár életében csak egyszer – jó élmény kötötte. Ribár János tiszteletes a gyászoló esetében így fogalmazott: „[...]különös jelenségről van itt szó, amit – Hermann I. után – megkapaszkodási ösztönnek lehetne nevezni, méghozzá részben szociológiai vonatkozásban, amikor a gyászoló egy közösségbe akar belekapaszkodni, hiszen megtapasztalta a halál ellenállhatatlan erejét. Azt a tényt, hogy a gyászoló személyesen megy be a Lelkészi Hivatalba elintézni a temetéssel kapcsolatos részleteket, úgy lehet értelmezni, hogy az egy »transzcendens [nem anyagi] kapaszkodási kísérlet«. Ez érvényes világnézetileg indifferens [közömbös] gyászolóknak esetében is.”¹⁰⁶

Már az eddigiekből is érzékeltetni lehetett, hogy a megkapaszkodás és az elszakadás szüntelenül egymást *fölváltó, kiegészítő és megteremtő* folyamat. Paradoxnak [képtelennek] tűnik a dolog, de az elszakadásban válik igazán világossá, hogy mit jelentett a veszteség, mit a megkapaszkodás boldog pillanata, amelyről csak most, hogy már nincs, hogy már elszakadtunk tőle, most derült ki igazán, hogy „boldog” volt, mert a veszteség fáj és boldogtalanná tett. Ebben a kétségbeesett állapotban megindul a lélek fogódzó utáni kutatása, a megkapaszkodásra való törekvés.

„Ezzel a sötét, romboló, destruktív [züllesztő], elképzelhetetlen és ábrázolhatatlan erővel szemben ösztönösen keres az ember kapaszkodót, vagy legalábbis kísérletet tesz rá, hogy megoldást találjon. Általában mindez nem tudatos szinten játszódik le, ezért is nevezhető ez a jelenség – hogy közvetlenül a gyászoló fordul a lelkészhez – ösztönösen, tudattalanul megélt transzcendens kapaszkodási kísérletnek.”¹⁰⁷

Ribár János fölhívja arra a figyelmet, hogy a gyászoló nem ad hangot az elszakadásban érzett fájdalom leküzdési módjának. Keres,

¹⁰⁶ Ribár J. 1990. 199-200.

¹⁰⁷ Ribár J. 1990. 200.

és ez ösztönös, ahogy majd a megtalált lelki fogódzó is belső készítmény lesz és nem tudatos.

„[...]Amikor a család közvetlenül érintett tagjai mennek a Lelkészi Hivatalba a temetés ügyét, részleteit megbeszélni, akkor egyúttal egy nagy és ki nem mondott, meg nem fogalmazott kéréssel mennek! Szeretnének valamiben, valakiben megkapaszkodni! Kapaszkodót és menedéket keresnek az anyaszentegyháznál, ölelő szeretetet a halállal szemben. A gyászoló mindezt nem verbalizálja [nem önti szavakba], vagy csak elenyésző esetben, de maga a tény figyelemre méltó és döntő fontosságú.”¹⁰⁸

12. A BETEG MEGKAPASZKODÁSA

Amikor a beteg először segítséget keres, kézenfekvő, hogy a hozzá legközelebb állóknak tesz panaszt és tőlük kér tanácsokat. Családtagok, barátok, munkatársak fognak össze. Először is „diagnosztizálnak”. Azután *vajákolnak*, vagy „gyógyító emberekhez” küldöztetik, mert N vagy Z ismerősnek is ilyen baja volt, és ez vagy az, ez meg az a gyógyszer segített rajta. (Ez az állapot sajnálatosan nemcsak a hagyományos életmód népi kuruzslása során fordult elő, ma is egyre jobban terjed a kellően föl nem készült „természet-gyógyászok” beleavatkozásával. Amíg a betegnek a szakszerűtlen bánásmód és viselkedés folytán a szakszerű egészségügyi ellátás elszakadást jelent, addig a természetgyógyászokat válogatás nélkül előnybe részesítik.) Arra persze nem gondolnak, hogy tucatnyi betegség hasonló *általános tünetekkel* kezdődik, de valamennyinek megvan a *sajátos kúrája*. Más kérdés, hogy az első kísérletek hogyan sikerülnek, de ezek már a beteg számára a megkapaszkodás keresését és lehetőségét jelentik.

A következő szakaszban elmegy a házi orvosához, majd kivizsgálásra a járóbeteg szakrendelőbe, kórházi, klinikai ambulanciára. Ez az újabb megkapaszkodás keresését jelenti. Közben alakul a diagnózis

¹⁰⁸ Ribár J. 1990. 202.

és a beteg sorsa. Amennyiben a gyógyítás eddigi próbálkozásai nem jártak sikerrel, beutalják egy fekvőbeteg intézetbe, ahol szinte mindent kezdhet előlről. Lelkileg nem szerencsés állapot az egészség helyreállításának ez a ma alkalmazott folyamata, hiszen benne elszakadások és megkapaszkodások a beteg szempontjából *értelmetlenül* váltják egymást. Közben az elszakadás erősödik, hiszen azt tapasztalja, hogy betegsége eddig mindenkin kifogott, akihez fordult, és az újabb beutalások, kivizsgálások a remény fényét fakítják, gyéritik benne.

A „végállomás”-nak, a fekvőbeteg intézetnek, éppen ezért annak a biztonságot és reményt árasztó helynek kellene lennie, amely a jó „végső megoldást”, azaz a *gyógyulást* eredményezheti. Itt mindennek olyannak kellene lenni, hogy a beteg megkapaszkodását elősegítse, mert ekkor indulhat el a gyógyulás folyamata.

Már a *portás* személye és viselkedése is *sorsdöntő*, hiszen belépéskor ő szolgáltatja a betegnek az első benyomást. Nem mindegy, hogy föltartóztat és papírokat kér, vagy kedvesen eligazít az épületek között. A következő állomás a *felvételi iroda*, ahol egy többnyire szűk szobácskában, kevés ülőhely van, és állva zsúfolódnak össze az arra a napra, lehetőleg egy időpontra berendelt betegek. A páciens áll egy, a kalickaablakhoz hasonló kis „beszélő lyuk”, vagy ferdén rácsozott üveglapok előtt, ahol bedugdossa igazolványait és válaszol, kitölt, várakozik, majd belülről végre megérkezik a hang – mert az így kiképzett ablakon keresztül a hozzá szóló testének csak a középső szelvényét észleli, kontaktust nem tud vele teremteni –, hogy melyik épület, hányadik emeletére menjen.

Elkezdődik a keresés, kérdezősködés. Cipeli a táskájában a várható új életéhez szükséges kellékeket, a papustól a fogkeféig. Már nemcsak az elszakadással küzd, de a magányosságával és a kiszolgáltatottságával is. *Sajnos ez a jelen*. Attól kezdve, hogy megérkezett az osztályra, *azt az állapotot írjuk le, ahogyan a beteget fogadni és elhelyezni kellene*. Azt az állapotot, amelyben elindulna a megkapaszkodása és vele a gyógyulása. Tudjuk, *jövőkép ez*, de tanulságul meg kell fogalmaznunk, hogy legalább az elérése felé törekedjünk! A nővér részéről mindez követelmény, *meg kell, meg kellene* valósítania. Ehhez azonban természetesen nem elég a nővér vagy ápoló helyes attitűdje (hozzáállása). Főnökeinek, az orvosoknak lehetővé kell tenniük, hogy mindez teljes odaadással lejártsódhassék. A nővért ezen

igyekezetében engedni és *támogatni* szükséges, hogy véghezvigye ezt a bevezető cselekvéssorozatot.

A beteget egy nővér *kedvesen* fogadja. Elveszi a táskáját, kabátját és együtt mennek abba a kórterembe, ahol feküdni fog. Ott már tiszta ágy várja. A nővér leülteti egy székre és nem kezdi el azonnal vetkőztetni. Hagyja, hogy a beteg kicsit megnyugodjon. Szokja új környezetét és nem gátolják benne, hogy a táskájából nyugodtan kirakodhasson az éjjeliszekrénybe. Ezután megmutatják neki a WC-t, tusolót, a nővércsengő használatát. Beszélgetnek vele. Megkérdezik, jó lesz-e neki a kijelölt ágy, mert ez az osztályon a legjobb hely – nyugtatják meg –, korábban ezen *gyógyult* (és nem feküdt!) X, Y ismert ember is.

A beszélgetés során a nővér igyekszik tájékozódni a beutalt betegsége és a polgári életben otthagytott körülményei felől. Itt szükséges a kellő tapintat, tolerancia és intelligencia. A nővér ugyanis nem vizsgálóbíró, aki kérdez, aki kérdéseket tesz föl, amelyekre a betegnek kötelessége válaszolni. A nővér beszélget és *észrevétlenül irányítja* a beteget, hogy mindazt az előzményt elmondja magáról, amely épp az ő érdekében az ápolóra tartozik.

Elindul az **empátia** kialakítása. A nővér elfogadja a beteg gondjait, aggályaira megnyugtató példákkal felel. A beteg kezd megkapaszkodni.

Az egyik alapgond a felvételkor a beteg *átöltöztetése*, éppen ezért ezzel részletesen kell foglalkoznunk. Munka-fogoly- és haláltáborokból visszatért emberek elbeszélték sanyarú sorsukat. Elmondták, hogy milyen borzalmakon estek át. Szinte valamennyien meggyeztek abban, hogy a legmegalázóbb talán az volt, amikor egymás előtt és az örök mustráló szeme láttára kellett mezítelenre vetkőzniök. Nem is annyira a szégyen a legfontosabb szempont, hanem a *mezítelenséggel járó kiszolgáltatottság*. Amíg az emberen ruha van, hacsak egy szál is, van valami védelme, tud valamibe megkapaszkodni. Ahogy az embertől elveszik utolsó ruhadarabját is, nemcsak a test marad mezítelen, de a lélek is! A „csupasz majom” már a szőrzetében sem tud elbújni. Ez az ősi elszakadási trauma a beteg, *kiszolgáltatott* ember esetében még inkább jelentkezik. Nem mezítelen látványát, hanem *lelke védtelenségét* sérelmezi.

Az ókori Mezopotámiában, ékírással agyagtáblákon találtak meg egy gyönyörű akkád eposzt, amely az „Istár pokolraszáll” címet kapta. Ebben Istár: a szerelem, a termékenység, a tavasszal a természetet újraindító istennő leszáll a nővéréhez, Ereskigálhoz, „Kurnugéa országába”, az alvilágba. Annak mind a hét kapujában elvesznek ruhájából egy-egy darabot, még az utolsónál meztelenül marad. Idézzük az eposz vonatkozó részletét:

„Tárul a hetedik ajtó; előlép az ajtónálló
s Istártól az utolsót is: lenge leplét elveszi.
»Lenge leplem, ajtónálló, miért veszed le ölemről?«
»Lépj be, úrnő és ne kérdezz! Ereskigál így parancsolt
és parancsát tenni kell!«

Dideregve, anyaszülte-meztelenül lépett Istár
Ereskigál színe elé, Kurnugéa országába.”¹⁰⁹

Ez az állapot az ősi megalázás és egyben a teljes „pusztulás” is: így léphet be, csupaszon az alvilágba. Ha egyetlen ruha is marad rajta, abba, mint *az élővilág óvó leplébe bújhat*, de ha ez sincs, teljesen kiszolgáltatott a halálnak, elszakadt a világtól, az élettől.

Szinte ösztönszerűen él bennünk ez az érzés, amióta nincs szőrzetünk és ruhaviselésre kényszerültünk. Ezért a beteg vetkőztetése pszichikailag az egyik legfontosabb kérdés. Meg kell tennünk, de nem mindegy, hogyan. A kórház nem alvilág, ahová belépve minden emberitől elszakasztanak!

Ha a beteg járóképes, átadjuk neki hálóingét vagy pizsamáját és egy vállfát. Bemegy a fürdőbe, ahol levetkőzik, letusol – s ezt még akkor is szükséges megtennie, ha arra hivatkozik, hogy már otthon elvégezte –, átöltözik, az utcai ruhákat a vállfára akasztva kihozza és átadja a nővéreknek.

Amennyiben a beteg magatehetetlen vagy segítségre szorul, az ágyát a betegtársak elől arra az időre elfüggönyözzük, vagy paraván-

¹⁰⁹ Gilgames, 1966. 53.

nal elfedjük, amíg lemosdatjuk és átöltöztetjük. Ebben az esetben mindig arra kell ügyelnünk, hogy ne legyen teljesen meztelen. Előbb a felső testről vesszük le a ruhát, majd a lemosása után rögtön ráadjuk a hálóingét vagy a pizsamakabátját, ezután vesszük le róla az alsó testrészeket fedő ruhadarabokat. A „félíg öltözöttség” ugyanis nem kelti a kiszolgáltatottság érzését. A nővér közben semleges dolgokról beszél vele, lefoglalja, eltereli a figyelmét és a beteg gondos átmenettel kerül az ágyba.

A gyermekbeteg fogadása még körültekintőbben történjék. A legtöbb gyerek sír, ordít, ha az anyja, vagy a gondozója otthagyja, ezért *kísérőjével* együtt engedjük be a kórterembe, ahol az ágya lesz. Közösén készülődjenek a lefektetéshez. A nővér végig legyen ott, beszéljen kedvesen a gyermekhez. A kísérő átöltözteti, a nővér elveszi a levetett ruhadarabokat és elhelyezi. Amikor visszatér, már ő legyen a középpontban, és vegye át a foglalkozás irányítását. A családtag lassan vonuljon vissza, amikor érzékeli, hogy a nővér lekötötte a gyermek figyelmét. A gyermek a *jelen örökkévalóságában él*, ezért mindig a *pillanatot ítéli meg*.

Hárdi István így fogalmazott ezekről a kérdésekről: „Ha az anya elment, a nővér foglalkozzék a gyermekkel, játszó vele, meséljen neki. Semmiféle erőszakot, pl. azonnali levetkőztetést, fürdetést ne alkalmazzon.”¹¹⁰

Mind a gyermek, mind a felnőtt betegek esetében alapvetően fontos, hogy egyéenként foglalkozzunk, és kölcsönösen ki tudjuk építeni velük a kapcsolatot. Azt is meg kell figyelni, hogy a kórteremben nincs-e nyugtalan beteg, vagy olyan, aki rendszeresen zavarja a többiekét, és ezzel késlelteti az *empatikus megkapaszkodási* készségüket.

Korábban higiénés szempontból tiltották a kórtermek dekorációját. A falakon semmilyen „fölsleges porfogó” nem helyezhető el! – hangzott a szigorú, de jogos figyelmeztetés. Ma már ez a gond elhárítható. Lemosható, műanyag-bevonatú *poszterképek*, színes, mintás csempék, pasztellszínű falak; a betegeket megnyugtató, ismert iro-

¹¹⁰ Hárdi I. 1966. 116.

dalmi idézetek festhető, helyezhető a korábban rideg, fehér falakra. Cél: az *otthonosság* és a *családiasság* kialakítása, *külső megjelenésben* és *hangulatilag* egyaránt. A hosszabban benn fekvő betegeknél arra is ügyeljünk, hogy ha születés- vagy névnapja van, erről a kórteremben közösen megemlékezzünk. Ezek a körülmények a betegek megkapaszkodását jelentősen segítik.

Kétségtelenül elszakadási gond, és ez elodázhatatlan, amikor valamilyen beavatkozásra kerül sor, legyen az egy injekció vagy több órás műtét. A beteg megkapaszkodásában elért összes eredményünket elveszíthetjük, főleg gyermekek esetében, ha fölkészületlenül éri őket a fájdalom, a trauma. Úgy érzik, hogy eddig minden csak áltatás és becsapás volt, most pedig elszabadul a pokol!

Hasznos és *nagyon fontos* a beteg lelki fölkészítése a beavatkozásra. Először is nevezzük meg előtte a félelem tárgyát. Meséljük el azt, hogy miért fontos ez vagy az a vizsgálat, és miért épp azzal az eszközzel vagy műszerrel. Hárdi István adata szerint pl. a felkészítetlen gyermekek 20 százalékában lelki sérülést okoz a műtét.¹¹¹

A fájdalmas beavatkozásnál – ha erre lehetőség van! – hagyjuk a beteget fizikálisan is megkapaszkodni. Ilyenkor jó, ha a nővér, illetve az asszisztencia karjába kapaszkodhat vagy a kezét szoríthatja. Éreznie kell hogy mindig vele vagyunk és együtt érzünk.

A járóbeteg szolgálatban is hasonló a helyzet. A beteg fogadása itt is alapvető. Ha a beteg téves helyen jár, elküldése mindig gond, ezért ez ne elutasító, hanem útbaigazító legyen.

A várószoba az egyik legproblematicusabb hely. Már a színe, berendezése, a falakon elhelyezett egészségnevelő feliratok és plakátok is a megkapaszkodást kell, hogy szolgálják. Az összegyűlt, nem egyszer összezsúfolódott betegek között gyakran van *negatív hangadó*. Ő a „sokat tapasztalt”, aki ezt és ezt az orvost nem becsüli; kijelenti, hogy az egész egészségügy rossz és lelkiismeretlen, nem értenek semmihez, majd elkezd diagnosztizálni és a beavatkozások rémségét ecsetelni. A lázítás és a félelemkeltés feszültséget teremt. Növeli az elszakadási traumát.

¹¹¹ Hárdi I. 1966. 117.

A nővér mindig az orvos küldötte. A várakozók közül valamilyen „fontos indokkal” *profilaktikusan* kiemelheti a negatív hangadót, így ő hamarabb kerül ki és nem lesz alkalma zavart kelteni.

Az orvosi rendelőben a betegek vetkőzését épp olyan intim körülmények között kell megoldani, mint a kórházakban. Nincs végignézett „sztriptízszám”, az orvos, asszisztens és az írnok előtt! Azoknál a vizsgálatoknál, amelyeknél nélkülözhetetlen az egyes rejtettebb testrészek csupasztsága, használjunk függönyt vagy paravánt. A tünetek és a betegség megbeszélése a *legszűkebb körben* történjék, különösen akkor, ha testi-lelki **intimitást** érint.

Gyakori jelenség, hogy egyes emberek azért jelentkeznek az orvosnál, mert a magánéletükben tartós elszakadástól szenvednek és megkapaszkodásra vágnak, arra, hogy foglalkozzanak velük. Ők nem *szimulánsok*, még akkor sem, ha végső elkeseredettségükben kieszközik a kórházi kivizsgálást, és ott azt követelik, hogy műtsék meg. Ez nyilvánvalóan szélsőséges, ámde ismert viselkedés. A műtött beteget ugyanis kezelik, kötözik, mosdatják, etetik, rendszeres a vele való törődés. Ez a példa az, amely ráirányítja a figyelmünket arra, hogy mire vágyik minden beteg, és mi az, amely számára megkapaszkodást jelenthet.

Országos Széchényi Könyvtár

IRODALOM

- BAJOR NAGY ERNŐ:** Változatok az alkonyatra. 268-279. In: A gyógyítás világa. Budapest, 1980. Szerk.: Székely Sándorné.
- BARTA ANNA:** Fejlődéslélektan segítő foglalkozásúak számára. 5-56. In: Barta Anna-Vikár György-Derbrecenyi Károly István: Fejezetek az életkorok lélektanából. Budapest, 1933. Családsegítés, mentálhygiéné, módszertani füzetek X.
- BÁLINT ALICE:** Anya és gyermek. Budapest, 1990. II. kiadás.
- BIBLIA.** Károly Gáspár fordításában. (D. Prince nem adta meg a kötet kiadásának helyét és évét.)
- BIHARI ANNA-PÓCS ÉVA:** Képes magyar néprajz. Budapest, 1985.
- BJERRE, JENS:** Kalahári. Kőkori emberek az atomkorban. Budapest, 1984. (Világjárók: 35.)
- BOGLÁR LAJOS:** A dél-amerikai indián törzsek. 49-58. In: Fejezetek a szexualitás történetéből. Budapest, 1986.. Szerk.: Oláh Tamás.
- BUDA BÉLA:** A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Budapest, 1986. III. kiadás. Az orvos szerep és orvosi viselkedés. In: Molnár László szerkesztésében: Orvosi szociológia. Budapest, 1989. 98-107.

A pszichoterápia alapkérdései. (Válogatott tanulmányok.) Budapest, 1993.74-77.

- BUZZATI, DINO: A Tatárpuszta. Budapest, 1963. (Ford.: Telegdi Polgár István.)
- CLARK, LEONARD: A folyók keletnek tartanak. Budapest, 1969.
- DAMM, HANS: Kanaka. Budapest, 1961.
- ELKIN, ADOLPHUS PETER: Ausztrália őslakói. Budapest, 1986.
- FŐZY VILMA: Halottkultusz Mexikóban. 302-320. In: Mauzózeum. „A halállal való foglalkozás.” Bölcsész Index Centrál Könyvek. Budapest, ELTE. 1987. Szerk.: Adamik Lajos, Jelenczki István, Sükösd Miklós és Kelényi Béla.
- FRAZER, SIR JAMES GEORGE: Széchenyi Könyvtár Az aranyág. Budapest, 1965.
- FUKAZAVA HICSIRO: Zarándokének. Budapest, 1965. (Ford.: Szenczei László.)
- FÜGG ZSUZSA: Hogyan fogjunk beteget? Külváros. (Szeged.) 1994. 11-12: 2.
Ebéd. Külváros. (Szeged.) Pályázati különszám. 1994. 4.
- GILGAMES – Agyagtáblák üzenete. Budapest, 1966. (Komoróczy Géza nyers-, Rákos Sándor műfordításában.)

- HÁRDI ISTVÁN: Ápoláslélektan. Megértés és magatartás a gyógyításban. Budapest, 1966.
- HERMANN IMRE: Az ember ősi ösztönei. Budapest, 1984. II. kiadás.
- HILLABY, JOHN: Gyalogszerrel a Rudolf-tóhoz. Budapest, 1986.
- ISTÁR POKOLRA SZÁLL. 50-57.
In: Gilgames – Agyagtáblák üzenete. Budapest, 1966.
- KATONA FERENC: Emberré válás. Budapest, 1974.
- KOMÁROMI MAGDA: Kórházban hagyott gyermekek. 251-258.
In: A gyógyítás világa. Budapest, 1980.
Szerk.: Székely Sándorné.
- LÁSZLÓ GYULA: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest. 1944. II. kiadás.
- LEAKEY, RICHARD E – LEWIN, ROGER:
Fajunk eredete. Budapest, 1986.
- MALINOWSKI, BRONISLAW:
Baloma. Budapest, 1972.
- MEAD, MARGARET: Férfi és nő. Budapest, 1970.
- MÉREI FERENC–V. BINÉT ÁGNES:
Gyermeklélektan. Budapest, 1981. V. kiadás.

- MOLNÁR PÉTER: A kapaszkodási reflex humánetológiai megközelítése. *Pszichológia*, 1990. (10.), 3: 441-446.
- MORRIS, DESMOND: A csupasz majom. Budapest, 1989.
- PÉTER KATALIN: A csejtei várúrnő: Báthory Erzsébet. Budapest, 1985.
- PRINCE, DEREK: Isten orvossága az elvetettségre. 46-61. In: *Új Exodus. A Hit Gyülekezete folyóirata* 1993/2. 10. decemberi számából.
- RANSCHBURG JENŐ: Szeretet, erkölcs, autonómia. Budapest, 1984.
- RIBÁR JÁNOS: Gyászolók lelkigondozása. 194-229. In: *Egymás közt – Egymásért*. Budapest – Szeged, 1990. Szerk.: Jelenits István és Tomcsányi Teodóra.
- RÓHEIM GÉZA: Magyar néphit és népszokások. Budapest, 1925.
- SÁRKÁNY MIHÁLY: Fekete-Afrika. 35-42. In: *Fejezetek a szexualitás történetéből*. Budapest, 1986. Szerk.: Oláh Tamás.
- SZABÓ ERNŐ: Levél egy volt áplónőnek, aki másnap kikérte a munkakönyvét. 158-159. In: *A gyógyítás világa*. Budapest, 1980. Szerk.: Székely Sándorné.
- SZENTI TIBOR: Babák. 14-17. *Hitel*. II. évf. 15. sz. 1989. júl. 26. (Itt jegyezzük meg, hogy nyomdai hibaként az eredeti közlésben

névelírás történt: Szent Imre olvasható.
Helyette: Szent Tibor értendő.)

TEMESVÁRY REZSŐ: Előítéletek, népszokások és babonák a szülészet körében Magyarországon. Budapest, 1899.

VIKÁR GYÖRGY: Okos szeretettel. 258-262. In: A gyógyítás világa. Budapest, 1980. Szerk.: Székely Sándorné.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Részlet a lektori véleményből:

„A köteten belüli szerkesztés logikus, egységes, deduktív[...] A téma annyira összetett, hogy valóban nehéz lehetett megbirkózni a feladattal[...]

Szeretném, ha a szerző nem csupán végső döntéseket, megmásíthatatlannak tűnő véleményeket ismerne meg ezúttal, hanem a véleményhez vezető utat is. Nem volt könnyű a lektorálás munkája, mert sok új információt, és korábbi tapasztalatot kellett átgondolni hozzá, hiszen a felelősség igen nagy. Különösen a lelki egészség témakörben, ahol nem lehetünk nagyvonalúak.

Továbbra is szívesen kísérem megkülönböztetett figyelemmel a szerző készülőben lévő munkáit[...]

Az igyekezeten kívül a Szerző precizitása és munkájához való odaadása, valamint széleskörű tájékozottsága különösen dicséretes.”

95/4/2707

MENTÁLHIGIÉNÉS SOROZAT

MEGJELENT KÖTETEK:

I.	Empátia	50 Ft.
II.	Önismeret	60 Ft.
III.	A hit	70 Ft.
IV.	A halál	150 Ft.
V.	A szeretet	80 Ft.
VI.	Megkapaszkodás és elszakadás	120 Ft.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

VII. Állat vagy ember?

TOVÁBBI TERVEK:

- VIII. Szerelem és szexualitás
- IX. Család. Anyaszerep
- X. Gondozás
- XI. Az öregedés
- XII. Elfáradás és megújulás
- XIII. Lemondás, áldozatvállalás és önmegtartóztatás
- XIV. Kudarcc, szégyen, megalázottság
- XV. Félelem és rettegés
- XVI. Harag, gyűlölet és agresszió
- XVII. A másság
- XVIII. Az erkölcs
- XIX. Az álom
- XX. Az élet értelme

*

(Ez a felsorolás nem tükröz összefüggést és tartalmi sorrendet. Valamennyi kötet önálló témakört dolgoz fel. Az árakat a terjedelem és a növekedő kiadási költségek határozzák meg.)